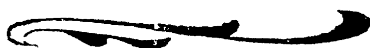
ముక్తధార

శ్రీ రవీంద్రనాథ ఠాకూరు

విరచితము.

అనువాదకుఁడు

కొప్పర్తి నారాయణమూర్తి

బి. ఏ. ఎల్. టీ. సాహితీ సమితి సభ్యుఁడు

పినాకినీ ముద్రణాలయము

అనంతపురము.

వెల పండ్రెండణాలు.

సాహితీ సమితి వారి ప్రచురణములు.

—:o:—

గీత మాలిక.

నోరి నరసింహశాస్త్రి (బి. ఏ.) రచించినది.

ఈ పద్య కావ్య సంపుటమందు 33 ఖండకావ్యము లున్నవి. ఇయ్యవి ఛందో వైచిత్ర్యముతోను, కల్పనా కౌశలముతోడను, శృంగార వీర కరుణాద్భుత భయానక రసములతోడను విరాజిల్లు చుండును. వెల రూపాయి.

కుసుమాంజలి.

కోమాండూరి కృష్ణమాచార్య ప్రణీతము.

ఈ పుస్తకమునందు మనోహరములైన ౧౦ ఖండ కావ్యము లున్నవి. ప్రాచీనాంధ్ర మహా కవుల రీతికిఁ దగ్గిపోవని రీతితోడను వివిధ కల్పనలతోడను, ప్రసన్న గంభీరమై యీ కావ్య సంపుటి మొప్పారు చుండును. వెల ౦-౧౨-౦

సంధ్యారాగము.

కె. వెంకట సుబ్బయ్య.

మృదు మధుర శైలిని రసోద్గారములగు ౭ ఖండకావ్యము లీ పుస్తకమునందుఁ గలవు. ముక్తకంఠముగా నెల్లరు పొగడినది. వెల ౦-౪-౦

Pages : 89.

పీఠిక

—:o:—

కవి సార్వభౌముఁడు రవీంద్రుఁడు శ్రీ ముక్తధారా నా దన మాతృభాష యగు వంగ భాషయందు మొట్ట మొదట రచించెను. అతనిచే స్వయముగా నాంగ్లేయమున కనువదింపఁబడిన యీనాటకము 1922 వ సంవత్సరమున మెయి నెలలో వెలువడిన 'మోడర్న్ రివ్యూ' సంచికలోఁ బ్రచురింపఁబడుట చూచి దానిం జదివి యందలి రస పోషణమునకును, పాత్రౌచిత్యమునకును, భావ గాంభీర్యమునకును, తత్త్వబోధమునకును, మిక్కిలి యానందించి, యిట్టి గ్రంథ రాజము తెనుఁగింపఁబడిన నెంతో బాగుండునని తలఁచి, వెంటనే నేనా గ్రంథము నాంధ్రీకరించుట కనుమతి గోరుచుఁ గవి సార్వభౌముని వేఁడుచు నాతనికి జాబు వ్రాసితిని. ఉదార స్వభావుఁడగు నమ్మహాశయుఁడు వెంటనే నా కనుమతి నను గ్రహించినందుల కాతనికి నా కృతజ్ఞతా పూర్వక వందనముల నర్పించు చున్నాను.

దీని నాంధ్రీకరించుటలో నాంగ్లేయ గ్రంథమునే ముఖ్యముగా ననుసరించినను, ఇందలి పాటలను వ్రాయు నప్పుడును, అక్కడక్కడ సందేహములు గలిగినప్పుడును భావవైశద్యము కొఱకును వంగ మాతృక సాహాయ్యమును బొందితిని. మఱి మూలగ్రంథకర్త యెట్టున్నను, అందలి భాష యెట్లున్నను వస్తు శ్రేష్ఠమే వ

గుటచే నీగ్రంథ మాంధ్రుల యాదరమునకుఁ బాత్రమగునని నమ్ముచున్నాను.

ప్రమాద వశమునను, అజ్ఞాన వశమునను ఇందు దోషములు బడియుండ వచ్చును. సహృదయులగు పాఠక మహాశయులు వాని నెఱింగించిన ద్వితీయ ముద్రణమున సవరింతును.

దీని నాంధ్రీకరించుటలో నుచిత రీతులు చూపిరి దోషములు సవరించి, నా యీ సంకల్పమును నెరవేర్చుటలో నాతోఁబాటు శ్రమపడిన మదీయ మిత్రులగు శ్రీ చింతా దీక్షితులు గారును, శ్రీ రూపనగుడి నారాయణరావు గారును మిక్కిలి ప్రశంసనీయులు. అందులో మొదటి వారీ పొత్తమునకు రుచిరమైన యుపోద్ఘాతము వ్రాసి నాకృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైరి.

బళ్ళారి.
28—5—23

కే. హెచ్. వి. యస్. నారాయణ
అను వాదకుడు.

గ్రంధకర్త వ్రాసిన సూచిక.

ముక్తధారా నామాంకిత మీనాటకము. ముక్తధార యన స్వేచ్ఛగా ప్రవహించు ఝరము. ఈ నాటకము గూఢార్థ ప్రతిపాదక మనియు, మానవ జీవితమున స్వేచ్ఛయను సమున్నతి యభిప్రాయ సూచకమో యంతయు నిది తెలియజేయు ననియు ఏతన్నామము వలన పాఠకులకుఁ దోచ వచ్చును. యంత్రము వారి ప్రవాహము నడ్డగించు చున్నదను విషయమూ యభిప్రాయమును ధ్వనించు చున్నది.

ఈ నాటక రచనమందు గూఢార్థమున కవకాశ మున్నదన్న మాట వాస్తవము. అట్లూహించుట వలన తప్పులేదు. కాని మన శాస్త్రము సంవాదక సిద్ధాంతమునకు నిదర్శనముగ దీని నెంచ వలెనని పాఠకులను నేను కోరుచున్నాను.

ఈ నాటకమందు వచ్చు ప్రధాన పాత్రలలో నొకరగు అభిజిత్తు తాను ముక్తధార వద్ద దొరకిన శిశువను సంగతిని తెలిసికొనెను. ఇట్టులగునని తానెన్నడు తలంపని యీ విషయము ఆతని హృదయమును కలవర పరచెను. ఆతని జీవితమునకును వారిపాతమునకును అధ్యాత్మిక సంబంధ మున్నట్లును. ఆతడు జన్మించి నపుడు సందేశ పూర్వకముగ నాతని నాహ్వానించిన ప్రథము కంఠధ్వని దానిదే యనియు, ఆతడు నమ్మెను. త[illegible]ము నుండియు అభివృద్ధి నాశించు మానవున త

త్సూచకములగు పథముల రచించుటయును సందేశ ని ర్వహణ మాతని జీవితోద్దేశ మయినది. ఇప్పుడే గూ స్థాన శిలీ యగు విభూతి తన యంత్రముతో ముక్త ధా రా ప్రవాహము నడ్డగించిన వార్త ఆతని వీనుల బడెను. తన్ను ధిక్కరించుటగా నాతఁడక్కార్యము నెంచు కొనె ను. తన యంతర్జీవితము ఆరిధారా ప్రపాతరూపము నె దాల్చి నట్లాతఁడెంచెను. ఉత్తరకూటాధీశుఁడు ఈయం త్ర సహాయమున తన రాజకీయాశయమును నెరవేర్చు టకు పూనుకొనె నన్న కారణముచే రాజవాసమును అందు తనకున్న బాధ్యతను ఆతడుఁ గుర్తింప లేదు. ఆ స్వామిముక్తి కవినిరోధము కల్పించునని ఆతని దృఢమైన నమ్మకము. అంతరాత్మకు అహితమైన కార్యముల తన్ను జొనుపుచు తన యాత్మయొక్క స్వేచ్ఛనడ్డెడు యంత్ర మునుగా వానిని భావించెను. రాజవాసము నతఁడు ని రాకరించెను. బంధింపఁబడిన జలములకును తన జీవిత మునకును ఒకేమారు స్వేచ్ఛను కలుగ జేయుటకై వె డలి వచ్చెను. ఉత్కృష్టమగు ఆత్మ పరిత్యాగమునుఁ జే సి యాతఁడు తన మనోభీష్టమును నెఱ వేర్చు కొ నెను.

Foreword

It gives me the greatest pleasure to write this brief foreword to this excellent Telugu translation of a great play by Dr. Rabindra Nath Tagore. I regard the invitation by the author to me to write it, as a command from the presiding genius of the New Literature of India. I have been long yearning for that happy day when a new self-awareness, a new self-reverence, and a new self-realisation will surge through the country from end to end, like the puissant and persuasive energy of the spring waking the world to warmth and fragrance and to glory of blossom and abundance of fruit. I have always felt that our spirit must be free from fetters before the shackles will fall off from our hands and feet. When Vasudeva was in prison, the handcuffs were on and the prison-gate was closed bolted and locked. But when Sree Krishna was born, the hand cuffs fell off and the doors of the prison-gate flew open and even the swollen river parted its waters to make a way for God. It is only the liberation of the soul by the grace of God that can bring all other forms of liberation. That is why India must come into her own in the realm of the ideal

before she can come into her own in the realm of the real Art is her looking-glass just as religion is her elixir of life. Let her drink this elixir of life and become young and radient again,and let her look at her devine loveliness in the mirror of art. Who will then deny such a queen the throne which is her birthright?

I have known my friend Mr.Satyanarayana, for some years and know him as one who is Indian to the core while being Andhra to his finger-tips. Unless each of us learns to be an incarnation of the whole, and then yearns and tries to purify and ennoble our particular fragment of Indian soil and Indian society, India will be the arena of dissensions and not the home of love and the temple of holiness. I am glad that he has gone for inspiration (for every loving translation is really a translation from a lower to a higher plane of thought and emotion) to the Poet Laureate of Asia, the poet-saint who is Indian to core, Bengali to his finger-tips and universal in his love and in his appeal.

What a blessed name is Muktha-Dhara, The Liberated Current! It is itself expressive of the new renaissance in India, symbolic of the new life now coursing through India's frame and soul.

The liberation of the li e-giving waters has always haunted the heart of India from the Vedic times. The story of Indra & Vritra in the Rig-Veda is the ancient parallel of Tagore's modern drama of Muktha-Dhara. What glorious poetry and prophecy cling round the Vedic story! What glorious poetry and prophecy cling round Tagore's play!

I should not try to interpose my interpretation of the play and its glorious message between the reader's heart and the author's work. But I am unable to resist the temptation altogether, though I shall curb it. The message of the play is the ancient yet eternal messgae of the Istavasya Upanishad (of which Tagore is so fond as readers of Personality know well): Tina Tyaktina Bhunjeethah/(Enjoy through renunciation) Man must rise above himself to realise and attain the divine in himself. He must trnsmute the lead of desire in to the gold of love by the alchemic touch of renunciation. The self-sacrifice of the leaders for the sake of th ideal results in a newer and higher idealism and a newer & higher realisation by the people. The machine of Bibhuti's make in Uttarakut stands not merely for the bloated and murderous

industrialism and nationalism and militarism of today, but also for everything that is Tamasic, that is Asuric, that is opposed to the laws of God. Tagore hits with his shafts of scornful ridicule that selfishness which is not satisfied with poisoning the minds and the hearts of the citizens with egoisms & callous hatreds, but seeks to turn education into a means of poisoning the minds of the young who are to be the citizens of to-morrow. Tagore has sought in his play to expose the hollowoness of the Nietzchean theory of the superman and the supernation and the superstate. All through his life Tagore has sought, like the Crown Prince Abhijit in the play, to open out paths for the adventurous spirit of man, and to free the imprisoned current of the spiritual energies of man.

The central lesson of the great drama is what has been well stated by Tagore in his Sadhana; „ O, Worker of the Universe! We would pray to thee to let the irresistible current of thy universal energy come like the impetuous south-wind of spring, let it come over the vast field of the life of man,let it bring the scent of many flowers, the murmerings of many

woodlands, let it make sweat and vocal the lifelessness of our dried up sole life. Let us our newly awakened powers cry out for unlimited fulfilment in leaf and flower and fruit. .... Man's abiding happiness is not in getting anything but in giving himself up to what is greater than himself, to ideas which are larger than his individual life, the idea of his country, of humanity, of God."

I Must stop here though unwillingly. Mr. Satyanarayana's translation is equally fine and faithful, and wherever a translation is fired by the spirit of the. original and is by a deft craftsman it rises to the dignity of a creative work of art. I wish the author every success, and what is more than success, that passion of delight which the creation of ideal beauty brings and which finds its fulfilment not in mere fame which is but a fancied life in others, fleeting breath, but in yet ampler and more glorious creation.

I cannot conclude this all-too-brief foreword than by quoting the beautiful and haunting and passionate song sung again and again throughout the play to Lord Bhairava who is the Divine Realiser of Bliss in Renuncia-

tion and who gives unto all His devotees the power of Renunciation and the realisation of Bliss:

Jaya Bhairava, Jaya Shankara,
Jaya, Jaya, Jaya, Pralayankara,
Shankara, Shankara!
Jaya Samsaya Bhedna,
Jaya Bandhana Chedna,
Jaya Sankata Samhara.
Shankara, Shankara!

Negapatm
13-9-23

(Sd) K. S. Ramaswami Sastri,
Sub Judge; (Negapatam)

ఉపోద్ఘాతము

రవీంద్ర నాథుఁడు నూతనముగ రచియించిన నాటకము ముక్త ధార. రవీంద్రుఁడు రచియించిన యితర నాటకము లందున్న సౌందర్య ములన్నియు వలెనే యిందును కొంతవఱకు అంతరార్థము స్ఫురించుచున్నది. మానవుని స్వేచ్ఛకు నిరోధము గల్పించుచున్న యంత్ర చిహ్నిత మగు కృత్రిమ నాగరికత శాశ్వతము గాదు.

మానవుల యెడ సౌభ్రాత్రము వహించుటయే నిజమగు దేశభక్తి. సహజమగు స్వేచ్ఛకు నిరోధము కల్గినపుడు మానవసౌభ్రాత్రము నంగీకరించిన మానవుఁడు దాని నిరోధము దొలగించుటకు తన్నయిన నిచ్చు...

రవీంద్రుఁడు వంగ దేశమున జనియించిన మహాకవి. దేశభక్తుఁడు, లోకమంతట నసాధారణ ప్రతిభాశాలి యని మన్ననలబడసిన మాన్యుఁడు. శ్రీమంతుల యింటఁబుట్టి మహర్షి యని కొనియాడఁబడిన దేవేంద్రనాథుని ప్రియ తనయుఁడై చిన్ననాటనుండియు వాణీకృపా కటాక్ష వీక్షణ మందుచు నామె కనుసన్నల మెలఁగుచు, కన్న దేశమును మఱఁగెత్తగఁ దలంచిన దేశభక్తుఁడు.

ప్రాగ్సంచితవిజ్ఞాన మీతని యందు మూర్తీభవించినది. ఈతని వంశము విద్యల వంశము. సంగీతము, సాహిత్యము, చిత్రకళలు వీరియింట నెల్ల వేళల కొలువు దీరి యుండును.

ఇట్టి వంశమున జన్మించిన యీ ఘనుఁడు కవితాసామ్రాజ్య పట్టభద్రుఁడై లోకము వారందఱకుఁ దన స్వదేశము నందఱఁ జేయుచుచో

నేఁడు పైఁ కవిత్వము నాలోచించుచు, తన విజ్ఞాన కిరణముల నన్ని దిక్కులకుఁ బ్రసరింపఁజేయు రవీంద్రుఁడై మెలంగు చున్నాఁడు.

ఈతని కవిత్వ మీశ్వర రహస్య బోధకము; భక్తి పూరితము. మానవ రస తత్త్వములని పాడెను పాటలకును ఈతని పద్యములకును ఒక్కింత పోలిక కలదు. కాని రవీంద్రుని పద్యములు అంగనవలె నిత్యా కీర్తనము లందుఁగల దివ్య వైభవము లేదు.

రవీంద్రుఁడు కవి, నాటకకర్త, కథకుఁడు, విమర్శకుఁడు, జ్ఞాని, తత్త్వోపదేశి.

ఈతని కవిత్వము మృదుపద లలితము, భావగర్భితము, భక్తి రసపూరితము; జనుల తాపమును మాన్ప గల్గినది, ఉత్సాహమును బురికొల్పఁ గల్గినది. ఆశ లంకురింపఁజేయునది.

ఈతని కథ లాదర్శ ప్రాయములు. భగ్నఖండ మానవుల కష్టసుఖములఁ బ్రతిబింబించును, మానవ హృదయములను విప్పిచూపును.

ఈతని బోధనలు నిరుత్సాహవంతుల కాశలఁ బుట్టించును, నూతన సందేశముల జూపును. అవాఙ్మనసగోచరు నుగ్గడించుచు నొక్కమారు సగుణుఁగొని యాడుచు నొక్కమారు, భగవంతుఁడు భర్తగాను, భక్తుఁడు భార్యగాను, భగవంతుఁడు ప్రకృతిగాను భక్తుఁడు ప్రకృతి సౌందర్యమునకుఁ బారవశ్యముఁ జెందు కవిగాను చిత్రించుచు నింకొకమారు ఈతఁడు గీతములఁ బాడుచుండును. ఉపనిషత్తుల సార మీ కవి వ్రాఁతల ననుభవింప వచ్చును.

ప్రపంచ మందెల్ల పేరెన్నిక గన్న కవిసత్తముని కీర్తి నోబెల్ బహుమానము నీ కవిం బొందినపుడే యీతని కీర్తిలతిక దేశదేశముల వ్యాపించినది. లోకమున కితం డర్పించిన తొలి పాత్రము గీతాంజలి. గీతముల మాలయగు భగవంతున కీ కవి యంజలి నొసంగినాడు. దీనిని తొలుత వంగభాషను రచించి పిమ్మట నాంగ్లభాషను కవియే మార్చి లోకమున కర్పించెను. అందలి కవితా రసము గ్రోలి లోకము వ్యామోహ మందినది. దేశభక్తుడు మాతృభాషా పోషకుడు, నగు నీ కవి తన గ్రంథముల నన్నింటిం దొలుదొల్త వంగభాషయందే రచియించి తర్వాత కొన్ని కొన్నిటి లోకోపకారార్థమై యాంగ్లేయ భాషాద్వారమున లోకమున కొసంగుచుండె. ఈతని గ్రంథములు పలు భాషలం జేరినవి. అట్లే తెలుగు భాషను గూడ చేరినవి. గీతాంజలి యను పద్యములు; చిత్ర అచలాయతనము అను రూపకములు, వినోదిని రాజర్షి యను నవలలు; మున్నగునవాంధ్రీకరింపం బడినవి. రవీంద్రుని కథలు కొన్నియు, [illegible] గీతములు కొన్నియును, కొన్ని వ్యాసములును తెలుగు దుస్తులను దాల్చినవి. ఆంధ్ర, కృష్ణా, సాహితీ పత్రికా పాఠకులు రవీంద్రుని పరిచయ మందినవారే. ప్రస్తుతము దేశ భాషలం దున్నత స్థానము వహించిన వంగభాష తెలుగు వారి నాకర్షించినది. తత్కారణమున పలువు రాంధ్రులు తమ గ్రంథములకు వంగ భాషనుండి తెలుగులోనికి మార్చుచున్నారు. ఆంధ్ర కవిత్వము నేడు రవీంద్రుని ధోరణి నంటి పోవుట శుభ సూచకమే.

భాషాభిమానులచే తెలుగు వారి కర్పింపబడిన కవి సార్వభౌముని గీతములను నాటకములను కథలను వ్యాసాదులను తెలుగువాడ్రు తనివి తీర ననుభవించి కృతార్థులగుదురు గాక. పరదేశములందున్న యుత్సాహము రవీంద్రుని పుస్తకములం జదువుటలో తెలుగు వారికి లే

కుండుటకుఁ గారణ మేమో? తెనుగు దేశమునందు జనసామాన్యమింకను రవీంద్రుని యౌత్కృష్ట్యమును గ్రహింపక పోయినను ఆంగ్ల విద్యాధికులు మాత్ర మది గుర్తెఱుంగుట ప్రశంసాపాత్రము.

రవీంద్రుని దశేక నాటకరాజముల విరచించెను. ముక్తధార యొక్కటి. జనసామాన్యమునకు నైతమందివచ్చునని కొందరు వ్యావహారికాంధ్రమునకు గూర్చిరి కొన్ని నాటకములను. 'ముక్తధార' గ్రాంధికాంధ్రమున నొప్పుచున్నది.

రవీంద్రుని నాటకములు నేఁడు మనము తెనుగు భాషలో చూచు నాటకములవలె యుండవు. ఇందు భావము ప్రధానము. అంతరార్థముండును. పాత్రముల కన్న తాదర్శములఁ బ్రదర్శించుచుండును. సభ్యులకు నవ్వు పుట్టింపవలయుననియు, సభ్యుల మెప్పుఁ బడయవలయుననియు, పద్యములను పాటలను మీఱు దప్పిన సంభాషణములను గల్గు నాటకము లెక్కడ? ఔచిత్య ప్రధానములగు రవీంద్రనాథుని రూపకము లెక్కడ? కాళిదాసుని నాటకములను ప్రదర్శించినఁ గాంచ వచ్చువారు తక్కువ. నీతి బాహ్యములగు నాటకములఁ జూచ నరుదెంచు వారు తండోపతండము. నాటక రంగము సంగీత సభగా మార్చిన ప్రేక్షకుల కానందము. కథా సందర్భ మెట్లున్నను సరియే. ఇట్టిస్థితి మారకున్న తెలుగు వారి యభిరుచులు బాగుపడను.

జన సామాన్యమున కిష్టమున్నను లేకున్నను, నాటక సంఘములవా రుత్కృష్ట నాటకములనే ప్రదర్శింపవలెను. అట్లుచేయుచూ రాఁగా రాఁగా ప్రజలెట్టి నాటకములు మంచివి, ఎట్టివి కావో గ్రహింపఁ గలుగుదురు.

రవీంద్రనాథుని నాటకములను బాహాటముగా తెలుగువారు;

ప్రదర్శించుచు ప్రేక్షకుల కుత్తమ నాటకములపైన నభిరుచిం గల్గించుటయు గాక, కాళిదాసాద్యుత్తమ కవుల నాటక మార్గముల పునరుద్ధరించెను రవీంద్రుడు. ప్రాచీన మార్గములందు గొప్ప మార్పులం గల్పింప లేదు.

రవీంద్ర నాథుని రూపక ప్రదర్శమునకు 'సీను' లత్యల్పము. 'ముక్తధారా' నాటక మంతయు భైరవాలయ ప్రాంతమునందే కొనసాగినది.

రంగు గుడ్డలతోం బ్రేక్షకుల నలరింపం జూచుట కంటె భావౌన్నత్యముచేం బ్రేక్షకుల మనముల నుద్ధరింప నెంచుట యొప్పుగదా!

ప్రాచీన నాటకములు ప్రదర్శించుటకు విలువ యైన పాక అనవసరము. ధనికులును బీదవారును నెల్లరును ఆనందింపదగినట్లు విశాల మగు బయళ్ళం బ్రదర్శింపం దగు. అట్లు పూర్వులు ప్రదర్శించు వారు కూడ. 'సీనులు' తెఱగ బొమ్మలు, రక రక ఆసనములు —ఇట్టి తంతు నిరుప యోగము. నేంటి నాటకములను ధనికులు మాత్రమే యానందింతురు. ప్రాచీన కాలమున నాటకముల నందరు నానందించుచుండిరి. నేడు నాటక శాలలు కొంత వరకు రోగములం గలిగించుచున్నవి. పూర్వ మిట్టి చిక్కులు లేవు.

నాటకము సంఘమున కుపకారి గావలెనన్న నయ్యది జన సామాన్యమున కందుంబాటులో నుండ వలెను. పూర్వ మట్లుండెను. నే డట్లు లేదు. ఈ కారణముననే ప్రజల నుత్తమ మార్గములకుం ద్రిప్పుటకు నాటకము లోక సాధనముగ నుండుటకు మాఱంగ ప్రజలనుండి పైకమును వసూలు చేయు సాధనము లయినవి. వట్టి పై మెఱుంగులతో ప్రేక్షకుల కన్నులకును చెవులకును క్షణ భంగురమగు ఉత్సాహ మొసంగి హృదయమున కెంత మాత్రము సమీపింప లేకున్న వీ నాటకములు.

రవీంద్రుని నాటకములు గూడ ప్రాచీన నాటకముల ఫక్కినే [illegible] యుండునను మంటపము లేదనను ప్రదర్శింప నుద్దేశింపఁ బడినట్లు తోఁచు చున్నది. అందు వలననే ఆకవి సీనులను గురించి నియమము లు చేయలేదు. రంగముల మార్పు లేదు.]

కొన్ని పాత్రములను నాటక రంగమున ప్రవేశ పెట్టి యుపన్యసింప జేసినంత మాత్రమున నాటక మనిపించు కొనదు. కొందరు కవుల చేతులలో నాటక పాత్రలు పట్టి కీలు బొమ్మలయి పోయినవి. అవి సజీవములు కావు. దేవతలు, ఉత్తమ నాయకులు, ప్రాకృత జనము, ఒక్కరీతిగఁ బ్రసంగింతురు. ప్రసంగాదులయం దౌచిత్యము తక్కువ.

కవి నిర్మించు పాత్రలు రెండు విధములుగా నుండ వచ్చును. బ్రహ్మ సృజించిన మానవులనే సజీవులుగా నుంచి తన నాటకములో వారినిఁ జొప్పించి వారు జగన్నాటకమున నెట్లు మెలఁగుదురో అట్లే కవి నాటక మందు గూడ మెలంగునట్లు చేయుట. ఇందు ప్రకృతిని కవి యనుకరించును. జగమున మానవులే యే సందర్భములం దే యే విధములుగా మెలంగుదురో యెట్టి చిత్తవృత్తులఁ జూపుదురో ఆ రీతినే యిందును మెలఁగుదురు. కవి యిచ్చో బ్రహ్మసృష్టి ననుకరించు చున్నాఁడు. జగమను పెద్ద గ్రంథమును జాగరూకుఁడై పఠించి తాను కొన్ని యుత్తమాంశములను నాటకము లందు జొనుపును. అట్టి సందర్భములు చిత్రితము లగుట కర్హములో ఎట్టివి కావో కవి యే నిర్ణయించును. తాను చూచు చున్న లోకమును తన కృతులందు ప్రతిబింబింపఁ జేయుట యాతని యభిలాష.

రెండవ రీతి పాత్రలు మానవాతీతములు. ఆదర్శ ప్రాయములు. ప్రతిభా శాలియగు కవి లోకమున గాంచు మానవులందలి లోపముల గుర్తెఱింగి వారెట్లున్న పరిపూర్ణ దశ నందుదురో అట్టి పాత్ర

తన కృతులందు చిత్రించును. ఇట్లు చిత్రితము లగు పాత్రలను మనము సాధారణముగ లోకమున జూడము. చూడ కున్నను వారిని మెచ్చు కొని, వారి వలె నుండ గోరుదుము. శ్రీరామ హరిశ్చంద్రు లిట్టివారు. ఇట్టి వారి లోకానుభవము కూడ సాధారణ మానవుల యనుభవముల కు భిన్నమై యుండును.

రవీంద్ర నాథుడు తన రూపకము లందు చిత్రించిన పాత్రలు రెండు విధములుగా నున్నవి. ముక్తధారలో చిత్రింప బడిన అభిజి త్తు, ధనంజయుడు ఇట్టి వారు. ఇట్టిపాత్రలనే గాక సాధారణ మానవులను గూడ రవీంద్రుడు చిత్రించు చుండును. ముక్తధారలో అంబ మాతృప్రేమ వెల్లడించును. సంజయుడు సందేహముల మధ్య చిక్కుకొనియు, బడి పంతులు కడుపు కక్కుర్తికే రాజ భక్తి కీర్త నలను బాలురకు బోధించుచు సాధారణ మానవత్వమును వెల్లడించు చున్నారు. సామాన్య మానవులు నాటకమున పాత్రలైనచో జన సామాన్యము నాటకముల నానందింతురు. మానవాతీతులను కూడ చిత్రించిన రవీంద్రుని నాటక రాజములు పండిత పామర హృద్యము లై యుండు ననుట నిర్వివాదాంశము.

రవీంద్రుడు చిత్రించిన పాత్రలు నాటకము లందెక్కువగ రా జులు, ధనవంతులు; సాధారణులు గూడ గలరు. రవీంద్రుడు తన కథలందు హీన జాతులపై నభిమానమును జూపును. ధనికులును బీద వారును గూడ రవీంద్రుని సృష్టిలో గలరు. వారి కష్టసుఖములలో సాలోపములు, జీవిత యాత్రలు వర్ణింప బడినవి.

ఈ నాటి కొన్ని తెలుగు నవలలందు తెలుగు దుస్తులను తెలుగు నామములను ధరించిన విజాతీయులు ఆంధ్రుల వలె మెలంగ నటించుచున్నారు. వేషమును మార్చినంత మాత్రమున హృదయము,

ఆచారములు మారవు. గనుక వారు పట్టుబడి పోవుచున్నారు. నవల నాలను రూపాయలుగను జాన్ స్మిత్తులను పీర సింహ ప్రతాప సింహులను గాను మార్చినంత మాత్రమున ఇంగ్లీషు గ్రంథము లాంధ్ర గ్రంథము లగునా?

రవీంద్రుఁడు సృజించిన నాటకము భారతీయమే.

కావ్య నిర్మాణ మొక చిత్రకళ యని పండితుల యభిప్రాయము. కవన మల్లుట కవికి సహజము. అట్టి కవనమున నీతి యుండిన నుండును లేకున్న మానును. నీతి నుపదేశింప వలెనను నూహతో కవి కావ్యములను వ్రాయరాదు. నీతికిని, చిత్రకళకును సంబంధము లేదు. కావ్యమునకు కళాప్రాశస్త్య మందున్న నీతివల్ల రాదు. అందంతర్లీనమయి యున్న సౌందర్యము వల్లవచ్చును అని కొందరందురు.

కావ్యముల యుద్దేశ్యము కన్నులకును చెవులకును ఇంపు గలుగ చేయుటయే కాదు, మానవుల నుద్ధరించుట కూడ నై యున్నది. నీతిని బోధింపని కావ్యములు తావి లేని పూవు లని కొందరందురు.

రవీంద్రుని కావ్యము లందును నాటకము లందును ఉట్టిపడు చుండు కళా సౌందర్యముతో పాటు హృదయమును శోధించు నీతు లాదర్శములు కూడ మిళితము లై యున్నవి.

'ముక్తధార' యందలి కథ

బర్లిను విశ్వ విద్యాలయమునందు పాధ్యాయులుగ నున్నవారు ను రవీంద్రుని గ్రంథములను జర్మను భాషకు మార్చుచున్నవారు నగు డాక్టరు హెర్ మన్ వాన్ గ్లాసి నాప్ గారు ముక్తధారను గూర్చి వ్రాసిన యంశములు సమంజసముగా నుండుటచే వాని నిందుఁ బొందు పరచుచున్నాను. ఈ నాటకము పేరు ముక్తధార. అనగా స్వేచ్ఛగా ప్రవహించునది. ఇదియొక గొప్ప జలపాతమునకుఁ బెట్టి

కూడా ప్రబోధకమగు నాటకము. నాటక ప్రదర్శన మంత్రము దీని నాశ్రయించి యుండును. నాటకమున కాధార భూతమైన కథ యేమన.—

“రణజిత్తు ఉత్తర కూటము నేలుచుండెను. విభూతి యచ్చటి ప్రధాన శిల్పి. ఇరువదియైదు సంవత్సరములు కష్టపడి ముక్తధారా జలము నరికట్టగల నొక కట్ట నాతడిప్పుడే నిర్మించినాఁడు. ముక్తధారా జలములు శివతరాకు ప్రవహించుటకు వీలులేకుండ శివతరా పురవాసులు ఉత్తర కూటాధిపతి పరిపాలనము నందుండిరి. తఱచు వారలు కట్టల పన్నుపై తిరుగబాటు చేయుచు నుండువారు.

ముక్తధారా జలముల కట్టడి చేసినచో శివతరా పురవాసులను విధేయులనుగాఁ జేయ వచ్చునని రణజిత్తు ఊహ. జలముల నరికట్టిన యంత్రముల నిర్మాణము ముగిసినది. అందులకు ఉత్సవము జరుగనున్నది. ముక్తధారకు సమీపమున భైరవాలయము గలదు. ఆ దినముననే ప్రారంభోత్సవము జరుగనున్నది. భక్తులు భైరవ గీతములఁ బాడుచుండగా నాటక రంగమున పెక్కు పాత్రలు ప్రవేశించి, శిల్పి యగు విభూతిని గూర్చియు, అతని యంత్రమును గూర్చియు తమ తమ యభిప్రాయముల వెలిబుచ్చురు. కొందఱతని గొప్ప మేధావి యని పొగడుచు యంత్రమును గూర్చి గీతములఁ బాడుదురు. కొందఱతని తృణీకరించుచు ఆనకట్టను నిర్మించుచు తరి ప్రాణములఁ గోల్పోయిన అసంఖ్యాకులగు మానవుల గతికి వాపోవుదురు. రాజాగారి యింట వాసము జేయు కొందరు నీరముల నాపిన శివతరా వారు లమిత కష్టముల పాలౌదురు, గాన తత్ప్రయత్నముల కొనసాగింప వలదని అతనికి బోధింతురు. కాని వీరి మాటలను లెక్క పెట్టువారు లేరైరి. శివతరా వాసులు పెక్కురు. వైరాగియగు ధనంజయుని నాయకత్వమున రాజాజ్ఞ జూడ కత్తురు. వీరి ప్రయత్నములు గూడ నిష్ఫలమైనవి.

అభిజిత్తు యువరాజు. ఇతఁడే యుత్తర కూటాధిపుని ప్రక్కలో బల్లెమైనాఁడు. ఈ యువకుఁడు దూరదృష్టి గలవాఁడు. మానవ హితుఁడు. ఉత్తర కూట రాష్ట్రము రాజకీయాధిక్యత నొందుటకై

శివతారా పురవాసుల నందర బలి పెట్టుట ఉత్సవమును నుపో
యోగానికి గిట్టదు.

రణజిత్తు తన కుమారుడు యువరాజు అగు అభిజిత్తును శివతా
రకు పంపెను. అతడచ్చట రాజ ప్రతినిధిగా నున్న దినములలో తన
రాష్ట్రము వారి హితమునకు గాక శివతారా వాస్తవ్యుల హితము కొ
రకై పనిచేయు వాడు. ఇట్లు చేయుచు వాణిజ్యము బాగుగా జరు
గుటకై సంధిలోయలో ఇదివరలో మూయబడిన బాట పాడ్వు తె
రిపించెను.

అతని పరిపాలనా కాలమున రాక పోకలకు వసతు లేర్పా
చెను, ఇవి షామా సీతులగు శివతారా ప్రజలకు ఎక్కువ ఉప
యోగకరములే యైనను పాలకులగు ఈ త్రికూట రాష్ట్ర ప్రజలకు
ఆర్థిక నష్టమును కలుగజేయుచుండెను.

యంత్రరాజు మొక్క కృషిని నిర్మూలము సేయుటకై అభిజి
త్తు ప్రతిజ్ఞ పూనుట కుద్దేశము మానవ సేవయే కాదు. ఇందు కొంత
నిగూఢార్థము కలదు. యువరాజు తాను నిజముగా రణజిత్తు కుమారు
డు కాదని ఒక తటి తెలిసికొనెను. తాను శిశువుగా నున్నప్పుడు
ముక్తధారా వారిపాతము కడ రాజు తనని కనుగొని నట్లును పిమ్మట
దత్తము చేసికొన్నట్లును గెలిసి కొనెను. తన దేహముపై ప్రపంచము
నేలు చక్రవర్తి కుండు సాముద్రిక చిహ్నము లుండుటచే తాను పె
దవాడయిన పిమ్మట ప్రపంచము నేల గలడను నూహతో రాజు
ను పెంచుకొనెను.

రాజా నదికి కుమారుడని యువరాజు తలంచుచుండెను. వా
రిపాత మెప్పుడును అతని నాకర్షించుచుండెను. తనకును జలపాత
ముకును సన్నిహిత ఆధ్యాత్మిక సంబంధ మున్నట్లాతడు నమ్మెను.
ముక్తధారా ప్రవాహమే యాతని జననమునకు కారణమని యాతని
నమ్మకము. కావుననే, ముక్తధారా ప్రవాహశక్తి మానవు లందరు
సమర్థవించునట్లు చేయుట యాతని విధ్యుక్త ధర్మమని యాతడు
తలచెను.

. రణజిత్తుని కుట్ర యీ తరువు ప్రకారము అభిజిత్తు బంధితుడయ్యెను. అతని శిక్షించిన నాతడు ఋజు మార్గ వర్తియగునని రాజు తలంచెను. ఉత్తరకూట పౌరులు కొందఱు యువరాజును నిందింతురు. ఉత్తర కూటవాసుల కహితముగ శివతారా వాసుల పక్షమవలంబించి నందులకు మతికొందఱాతని విముక్తి కోరుదురు. చివరకు ఆతఁడున్న యిల్లంటు కొనెను. ఉత్తర కూటవాసులు చేయవలెనని చేసిన పనియే యిది. ఈ విధముగా నభిజిత్తు స్వేచ్ఛను పొందెను. తాను చేయవలెనని నిర్ధారణ చేసికొన్న కార్యమును కొనసాగించు కొనుటకై యాతడు వెడలెను.

ఎవ్వరును చూడకుండ నాతఁడు కట్ట వెంగనున్న యంత్రము లందు ప్రవేశించెను. యంత్రపు మీటును త్రిప్పెను. జలము తీవ్రముగా ప్రవహించెను. తత్కారణమున యంత్రము నిర్మూల మయ్యెను. యువరాజు కూడ వీర కులోచిత కార్య మొనరించి ప్రాణముల గోల్పోయెను. తనకు చావు వచ్చునని యాతఁ డెఱింగినదే. జలపాత ప్రవాహమునకు స్వేచ్ఛను కల్పించుటలో నాతఁడు తన స్వేచ్ఛనుగూడ పొందెను! తనతల్లియగు ముక్తధార గర్భము నాతఁడు జొచ్చెను!

నాటక మందలి నిగూఢార్థము తెలిసి కొనుటకు యువరాజగు అభిజిత్తు మరణము తోడ్పడు చున్నది. తన్ను మరచి తన వారిని మరచి లోకము కొరకే పాటుపడు వారలు మాత్రమే మానవుల పురోభి వృద్ధికి తోడ్పడ గలరు. మానవ లోకమునకు నాయకత్వము వహించువారు ఐహిక సుఖముల త్యజింపవలెను. ప్రాణమును సయితము ఆదర్శ ప్రాప్తికై సమర్పింప వలెను. జాతీయత యని పేరు పెట్టుకొని, పరుల బాధించుచు అస్థిరములగు రాజకీయ విజయముల నందుచు నున్న వారికిని మానవులందరును సహోదరులని యెన్నవా

శక్తిని గల యభిప్రాయ భేదములు ఈ నాటకమున విస్పష్టముగ పలు తావుల చూప బడినవి.

విద్యార్థులతో గూడ నాటక రంగమున ప్రవేశించు ఉపాధ్యాయుడు కృత్రిమ దేశభక్తికి ఉదాహరణముగ నున్నాడు. రణజిత్తుపై నార్భాటముగ స్తోత్ర గీతముల బాలురచే నితడు చదివించును. ఇట్లు చేసిన జీతము నెక్కువ చేయుదురను ఆశ. శివతారాపుర వాసులపై పట్టరాని యసహ్యత నీతడు బాలురకునూరి పోయును. వారి మతము చెడ్డదట; వారి ముక్కులు ఉత్తర కూటపువారి నాసికలంత వంకర తిరిగి యుండ లేదట. తత్కారణమున వారు తక్కువ వారట! ఉత్తరకూట రాష్ట్రమునకు ప్రపంచ సామ్రాజ్యమును దక్కించుటయే చరిత్రోద్దేశమని ఉత్సాహముతో నీతడు బాలురకు బోధించును. అన్ని విధముల చేతను శక్తిహీనుల నణచి పెట్టుట రణజిత్తు కుటుంబము వారికి దైవ నిర్ణీతమగు హక్కని యాతని యూహ.

ఇందులకు ప్రతికూలాభిప్రాయమును విరాగియగు ధనంజయుడు వ్యక్త పరచును. ఆతని యుపదేశములు జయప్రదములు కాలేదు. ప్రజలు వానిని బాగుగ గ్రహించలేదు. చెడుగు నశింపవలెనన్న దాని ననుభవింప వలయును. అప్పుడది తనంతట తానె నాశమందును. ప్రతిక్రియవలన అనగా అపకారమునకపకారమొనర్చి ధిక్కరించుటవలన క్రొత్త యపకారములు కలుగుటకు మార్గమేర్పడును.

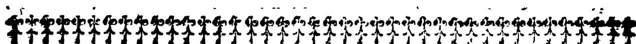
ధనంజయునకును నేటి నాయకుడగు గాంధి మహాత్మున కొక్కింత పోలిక గలదు. కాని ఈ నాటక కర్తయగు రవీంద్రుడు యీ విరాగిని యాతని యుపదేశములను 15 వత్సరములకు ముందు వ్రాసిన ప్రాయశ్చిత్తమను నాటకమునందు చిత్రించినట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

రవీంద్రుని యీ నాటకము పవిత్రమైన యుప[illegible]లతోను ఆధ్యాత్మి కార్థముతోను విలసిల్లు చున్నది. నాటక మంతయు వచనము. అందందు గీతము లున్నవి.

ఇప్పటి రాజకీయ స్థితిలో భారతీయులచే నీ నాటక మాదర మొందఁగలదు. నాటక రంగమున నియ్యది యెంత వరకు జయప్రదముగ నుండఁగలదో భావికాలము నిర్ణయింప వలెను.”

బళ్ళారి, చింతా దీక్షితులు, బి. ఏ. ఎల్. టి.

౨౬-౨-౨౩ సాహితీసమితిసభ్యుఁడు.

ముక్తధార

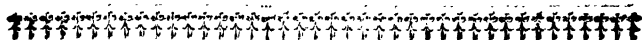
[స్థలము. పర్వత ప్రదేశము; అందు భైరవా
లయమునకుఁ బోవు బాట గలదు.]

నాటకాంతమువఱకు స్థల మిదియే.

గొప్ప యానుష యంత్రము యొక్క యూర్ధ్వ భాగము వెనుక తట్టున సూచింపఁ బడి యున్నది; దీని కెదురుగాఁ త్రిశూలమును శిఖరముగాఁ గల భైరవాలయ గోపుర మున్నది. బాట ప్రక్క మామిడి తోఁపులో నుత్తరకూట రాజగు రణజిత్తు తన రాచ గుడారమును వేసి కొనెను. అమావాస్య నాఁడు సాయంకాలపు టుత్సవమును జరుపుటకుఁ బోవుచు మార్గమున నిచ్చట విశ్రాంతి గొనుచుండెను. ఇరువది యయిదు వత్సరము లుత్కృష్ట ప్రయాసఁ జెంది తుదకు, తన యాస్థాన శిల్పియగు విభూతి, ముక్తధార యను జల పతనమున కడ్డుగ నొక గట్టును గట్టఁజాలెను.

ఉత్తర కూట నగర వాసులు వారి వారి కానుకలతో నాలయమును దర్శించుచున్నారు. ఆస్థాన శిల్పి యగు విభూతి నిర్వహించిన కార్యమును గొనియాడుట కయి యీ యుత్సవము నాలయ ప్రాకారములోఁ జరుప సంసిద్ధు లగుచున్నారు.

ఆలయము నందలి భైరవ వార్చకు డెదుటనె యున్నారు. వారు మతాను సరణముగ దేవాలయమునకు ప్రదక్షిణగట్టి పలుమారు ప్రదక్షిణము గావించుచున్నారు. వారు భైరవ సంకీర్తనలఁ జేయుచుండఁ గొందఱు హారతులఁ ద్రిప్పుచున్నారు. కొందఱు జయ ఘంటల మ్రోగించుచున్నారు కొందఱు శంఖారావములఁ జేయుచున్నారు.]

గేయము

జయ భైరవ జయ శంకర
జయ జయ జయ ప్రళయంకర
శంకర శంకర
జయ సంశయ భేదన
జయ బంధన ఛేదన
జయ సంకట సంహార
శంకర శంకర

[వారు లోనఁ బ్రవేశింతురు.]

[అన్య దేశస్థుఁ డొకఁడు పూజా ద్రవ్యములతో వచ్చుచు నుత్తర కూటవాసుని గలసి కొనును]

అన్యదేశీయుఁడు.— అచ్చట నంబరముపై సమర్పఁబడిన దేమి? ఎంత భయంకరముగా నున్నదో!

ఉత్తర కూటవాసుఁడు.— నీ వెఱుఁగవా? ఓహో, నీవ న్యదేశీయుఁడవు—అది యంత్రము.

అన్య.— యంత్రమా! ఏమి యంత్రము?

ఉత్తర.— గతించిన యిరువది యైదు వత్సరముల నుండియు దీని నిర్మాణమునకయి యాస్థాన శిల్పి యగు విభూతి పాటు పడు చుండెను; ఇప్పటి కది ముగిసెను. తత్కార్య గౌరవార్థ మిప్పు డుత్సవము జరుగు చున్నది.

అన్య— ఈయంత్రి నిర్మాణోద్దేశమేమై యుండును?

ఉత్తర— ముక్తధారా జల పాతము నిర్బంధి కట్టివేసెను.

అన్య.—ఎంత పెను భూతము! మాంస రహితమై ప్రేలాడు దౌడలు గల కరాళ విషాదిగము భాతినున్నది! తన్నిరంతరావలోకనమున నీ ప్రాణము కృశించి నశించును.

ఉత్తర.—మా ప్రాణముల కొఱకు నీవేమియు భయపడ నవసరము లేదు. కాయగాంచిన యీ శరీరములు మా యసువుల గాపాడఁగలవు లే.

అన్య.—సరేగాని, సూర్య చంద్రాదుల యెదుట దిగంబరముగా ప్రదర్శింపఁ దగిన వస్తువు కాదిది. దని దుర్నివేశము వలన నాకాశ మంతయు నెట్లు కలఁతఁ జెంది నట్లున్నదో నీకు గోచరించుట లేదా?

ఉత్తర.—కాని, నేఁటి సాయం కాలమున జరుగు భైరవ పూజను నీ వెరుగుట లేదా?

అన్య.—అరుగ కేమి? అందు కొఱకే నే నిటకు వచ్చియుంటి ప్రతి వత్సరము నీ కాలములో కానుకలఁ దీసికొని వచ్చుచుందను. కాని, యాకసమున కడ్డముగ నిట్టి భయంకర నిర్మాణముంట, నే నెన్నఁడును జూచి యుండ లేదు. దేవాలయ గోపురమున కంటెను దీని నెత్తుగఁ బోనిచ్చుట దైవాపరాధమని నీవు దలఁపవా?

(నిష్క్రమించును)

[నేలపై ధూళిలో జీరాడు తెల్లని ముసుంగుతో నాపాద మస్తకముగప్ప అంబ యను నామె ప్రవేశము.

అంబ— సుమనా! నా తనయా! నా పుత్రుఁడు సుమనుఁడు నాకడకు మరలి రాఁడా? మీ రందఱు మరలి వచ్చితిరి; వాఁ డెక్కడ?

ఉత్తర.—ఎవ్వతె వీవు?

అంబ.—జనాయి గ్రామ వాసినియగు నంబ యను దానను. సుమనుఁడు, నా తనయుఁడు; నా నయనా నందదాయి; నా ప్రాణమునకుఁ బ్రాణము—హా, నా సుమనా!

ఉత్తర.—వాని కేమి సంభవించెను?

అంబ.—వాని నెచ్చటకుఁ గొంపోయిరో నే నెఱుఁగ. భైరవ పూజార్థ మాలయము లోని కేగి యుంటి. నే మరలివచ్చి చూచుసరికి వాఁడు గొనిపోఁబడి యుండెను.

ఉత్తర.—కట్టను గట్టు పనికై యత్తఁడు కొనఁబడి యుండవలయు.

అంబ.—ఈ మార్గము గుండ గౌరీ శైలమునకు పశ్చిమముగ గొనిపోయిరని వింటిని. అంత దూరమునకు నా దృష్టి యానదు. శైలమును దాఁటియుండు దారి నే జూడలేను.

ఉత్తర.—శోకించుట వలనఁ బ్రయోజన మేమి? మే మాలయమున కేగుచున్నాము. మా కిది పండుగ దినము. నీవు గూడ రావలసినదే.

అంబ.—రాను, నే రాను! నా సుతుని గోల్పోయిన నాఁటి నుండియు నాలయమునకుఁ బోవ వెఱచుచున్నాను. చెప్పెద వినుము; మా పూజ లాతని జేరవు. గర్భాలయమును జేరుటకు ముందె ఎవఁడో వానిని దస్కరించును.

ఉత్తర.—ఎవఁడా లేస్మఱుఁడు?

అంబ—నా వద్ద నుండి, నా సుమనుని ద్రిప్పికొని పోయిన వాఁడే! వాఁడెవఁడో నాకుఁ దెలియదు. సుమనా! నా సుమనా! నాకూనా!!

[వారు నిష్క్రమింతురు.]

[విభూతి యాంత్రియు నతఁడు ప్రవేశించుచుండ దారిలో యువరాజగు నభిజిత్తు పంపిన వార్తావహుఁడాతని గలసికొనును.]

వార్తా.—విభూతీ! యువరాజు నన్ను నీ యొద్దకుఁ బంపి యున్నారు.

విభూతి.—ఏమి వారి సెలవు?

వార్తా.—ముక్తధారా జల పాతమున కడ్డముగ కట్ట నీ వాని బహుకాలముగఁ గట్టుచుంటివి. ఎన్నియో పాడు బడి కూలిపోయెను; అనేకులు మంటి క్రిందను ఇసుక క్రిందను బడి యూపిరాడక చనిపోయిరి. ఇతరులు నీటిప్రవాహముచేఁ గొట్టుకొని పోఁబడిరి. ఎట్టకేలకీ నాఁడు—

విభూతి.—నా కోరిక యీడేరెను. నా ప్రాణ సమర్పణము సఫలీకృత మాయెను.

వార్తా.—శివతరా వాస్తవ్యుల కింకను నీ విషయ మెఱుక లేదు. దైవ దత్తంబగు నీ నదీజలము నెవ్వఁడును దమకుఁ గాకుండఁ జేయ లేఁడనియే వారి నమ్మకము.

✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝

విభూతి.—దేవుఁడు వారికి జలము నిచ్చి యున్నాఁడు; నాకు దాని నరికట్టు శక్తి నిచ్చి యున్నాఁడు.

వార్తా.—పాపము! నా రాయఁగరు. వారము దినములలో వారి పొలములు—

విభూతి.—వారి పొలముల మాట యేలని? వారిపొలములతో నా కేమి పని?

వార్తా.—నీరు లేమిచే వారి పొలముల ధ్వంసము చేయ వలె నని కదా నీ యుద్దేశము!

విభూతి.—తనకుఁ బ్రతి కూలత గల్పించు జల శిలా వాలుకలపై మానవుఁడు విజయ మందు నట్లు చేయుటయే నా యుద్దేశము. ఎక్కడనో యుండు నొక పాఁడు కాఁపువాని పాడు పొలమున కేమి సంభవించు నను యోచనతో నా మనస్సును వ్యథ పెట్టుట కవకాశ ముండ లేదు.

వార్తా.—ఆ విషయమై నీ మనంబును వ్యథ పెట్టుట కవకాశము తుదకు రాదే లేదా యని యువరాజుగారు ప్రశ్నించుచున్నారు.

విభూతి.—లేదు లేదు! యంత్రపు ఔన్నత్యమును గూర్చి మననము సేయుటలో నామనస్సు లీన మయి యున్నది.

వార్తా.—కుడువఁ గూడులేని వారి యార్త నిర్ఘోషము లావ్యసనమునకు భంగము దేఁజాలవా?

విభూతి.—లేవు! జలోత్పీడనము కట్టను తెగగొట్టలేదు; తుపాకులు యేదుపు లా యంత్రమును గదల్ప లేవు.

వార్తా.—శాపములకు నీవు భయపడవా?

విభూతి.—శాపములా?—ఉత్తర కూట మందు పనివాండ్రు దుర్లభు లయి నపుడు, రాజాజ్ఞ వలన చండిపత్తన గ్రామ మందలి ప్రతి యింటినుండి పదునెనిమి దేండ్లు మీఱిన యువకుల నందఱి రప్పించితిని; అం దనేకులు వారి గృహంబు లకు మరలి పోలేదు. వారి తల్లుల శాప ఝుంఝూమారు తమల సరకు గొనక నా యంత్రము విజయము గాంచెను. భగవంతుని శక్తితోనే పోరాడు వానికి మనుజుల శాపములన నెంత?

వార్తా.—సృష్టి సామర్థ్యమును జూపి కీర్తి నింతకు ముందే పొందితివి. ఇం కిప్పుడా సృష్టిని నశింపజేసి యెక్కుడు కీర్తి నంద నీకు తరుణము వచ్చె నని యువరాజుగారు సెలవిచ్చు చున్నారు.

విభూతి.—సాంతమగు వఱకే ఆ పని నాయది; ఇప్పుడు సంపూర్ణ మయి యుంటచే నది యుత్తర కూట వాసుల కెల్లరకును జెందును. కాన కట్టను బడఁగొట్టుటకు నా కిఁక స్వాతంత్ర్యము లేదు.

వార్తా.—ఆ స్వాతంత్ర్యమును తామే వహించెదమని యువరాజు గారు తెలియ పఱచు చున్నారు.

విభూతి.—యువరాజుగారి స్వవచనములేనా యివి? ఆయ మనలో వారు కారా?

వార్తా.—ఉత్తర కూట పరిపాలన విషయమున భగవ దిచ్ఛ యుట్టిదని యింకను నిర్ధారణ కావలసి యున్న దనియు; యంత్ర మడ్డముగా మధ్య నుండరా దనియు యువరాజుగారు చెప్పు చున్నారు.

****

విభూతి.—భగవంతుని పని మనదే యని యంత్ర శక్తివలన ఋజువు చేయుట నాదు కర్తవ్యము. యంత్ర బంధనము సడలించుటకే మాత్రము సందును విడువ లేదని యువరాజు గారితోఁ జెప్పుము.

వార్తా.—అయ్య కారుఁడగు భగవంతుఁడు వర్తించుటకు వెడల్పగు బాట యవసరము లేదు. మన కగోచరమగు చిన్న చిన్న రంధ్రములే ఆయనకుఁ జాలును.

విభూతి.—రంధ్రములా! వానింగూర్చి నీకేమి యెఱుక?

వార్తా—నాకెఱుక లేదు. వాని నుపయోగించు భగవంతునకే యెఱుక.

[వార్తా వహుఁడు నిష్క్రమించును]

[మంత్రకూట నగర వాసులు భైరవాలయమునకుఁ బోవుచుఁ దోవలో విభూతిని గలిసి కొందురు.]

మొదటి పౌరుఁడు—యంత్ర రాజా! నీవు చిత్ర మయిన వాఁడవు! నీ వెప్పుడు మా తల దన్ని పోతివో మేము గమనించక పోతిమి!

రెండవ.—మొదటినుండి వాని కది యలవాటె! లోలోన నెట్లు ప్రయత్నించి లోకముమీద విజయము గాంచు చున్నాఁడో యెవ్వ రెఱుంగరు. బాబు యీ గ్రామ పాఠ శాలలో బోడి తలగల యీ విభూతి మాతోఁ బాటు చెవుల నులి పించుకొనిన వాఁడే; అట్టివాఁడు మనకు నేఁటి యెట్టి వైచిత్ర్యముల నొసఁగును?

మూడవ.—ఏమోయి, గబ్రూ! చేత సజ్జఁబట్టుకొని పోవు

తెలుచుకొని యిచ్చటికేల నిలచి యున్నావు? విభూతిని దర్శించుట నీ కిది మొదటి సారియా? పుష్ప మాలికలం దెమ్ము, వాని కంఠమున వేయుదము.

విభూతి—వలదు, వలదు! అట్లు జేయుట వలనం బ్రయోజన మేమి?

మూఁడవ—ఏల వల దనెదవు? నీకంఠము నీ ఘనతలోంబోటు దీర్ఘ మగు చుండినచో నది యొంటె మెడ వలె పొడ వగును; అప్పుడు మేము దానిని హారములతో నింపెదము.

రెండవ.—మన మార్దంగికుఁడు హరికేశుఁడింకను రాలేదు.

మొదటి.—వాఁడు సోమరులలోనగ్రగణ్యుఁడు. వానివీఁపును మృదంగముగాఁ జేసికొని దానిపైఁ గట్టిగా వాయించినఁగాని—

మూఁడవ.—ఏమి తెలివి తక్కువ! మన కంటె నెంతో బాగుగ నాతఁడు మృదంగమును వాయింపఁగలఁడు.

నాలవ.—సమంతు నడిగి రథము దెచ్చి యందు విభూతిని గూర్చుండఁ జేసి యాలయమునకుఁ బోవలె నని యనుకొంటిని. కాని రాజుగారే పాద చారులై యాలయమునకుఁ బోవుదురని వినికి. మనము విభూతిని భుజములపై నెక్కించుకొని పోదము.

విభూతి—వలదు వలదు! అందుల కే నర్హుఁడఁగాను.

అయిదవ.—అటు లెంతమాత్రము కాదు! ఉత్తర కూట జనయిత్రి యంకమున జన్మ మొందితివి. ఇప్పుడామె భుజములపై నెక్కింప వలసి యున్నది నిన్ను.

[అతని నెత్తుకొని, యందఱు గలసి పాడుదురు.]

నమోయంత్ర, నమోయంత్రి, నమోయంత్ర,
నమోయంత్రి!

త్వం చక్రిముఖర మంద్రిత
త్వం వజ్రి వహ్ని వందిత
తవ వస్తు విశ్వ వక్షదంశ
ధ్వంస—వికటదంత!
తవదీప్త అగ్ని శతశతఘ్ని
విఘ్న విజయ పంథ
తవలోహగళన శైల దళన
అచల—చలన మంత్ర
కదాచిత్ కాష్టలోష్ట ఇష్టక దృఢ
ఘన పినద్ధ కాయా
కదాచిత్ భూతల—జల—అంతరిక్ష
లంఘన లఘుమాయా
తవఖని—ఖనిత్ర నఖ విదీర్ణ
క్షితి వికీర్ణ అంత్రి
తవ పంచభూత, బంధనకర
ఇంద్రజాల తంత్రి!

ము క్త ధా ర

[రాజు రణజిత్తు నతని మంత్రి విడిది నుండి ప్రవేశము]

రణ— మంత్రివర్యా! మన పాలనలో నున్న శివతార యందలి జనుల నీవు శాశ్వతముగ వశపఱచుకొనలేక పోతివి. తుద కిప్పుడు ముక్తధారా పాతమును బంధించుటచే నద్దాని విభూతి సాధ్యముగా వించె. అందులకై యుత్సాహ చిహ్నముల నేమియుం జూపకున్నా వేలని అనూయయా?

మంత్రి— మహారాజా! క్షమింపుము. పాఱ, గునపము, వీని సహాయమున మంటితోను రాళ్ళతోను బోరుట మన కార్యము కాదు. మన యాయుధము రాజతంత్రము. మానవ మనంబులతో మనము వ్యవహరింతుము. శివతారకు యువరాజు నంప సలహా నొసంగిన వాఁడ నేన. ఈ యుపాయము వలన మనము నిశ్చింతపడ గలిగి యుండుదు కట్ట మన రాజుకుటుంగాన్పించెను కట్ట కంటె నెక్కుడుగాం ప్రజల యుద్రిక్త శక్తి నణఁచి తన్మూలమున శ్రీయోదాయకమును విశ్వాసమునునై యుండును గదా!

రణ— కాని, యటు చేయుట వలన పర్యవసాన మేమయ్యె? రెండు సంవత్సరముల నుండి వారు పన్నులఁజెల్లించుట లేదు క్షామములు వారిని సాధారణముగఁబీడించుచునే యున్నవి; అయినను బూర్వ మెన్నఁడును వారు పన్నులఁ జెల్లించకుండ నుండ లేదు

మంత్రి— యువరాజును మరలి రమ్మని మీ రుత్తరవు పాలించిన యుత్తర క్షణమునఁ బన్నుల కంటె నెక్కుడు విలువగల మే

లు చేకూర్చినది. స్వప్నముల పరిచు సేయుటంట యుక్తిజ్ఞత కాదు. పరిస్థితులు దుర్భరము లైనపు డల్పగుణులే తద్భాగానుభవము వలన ఘనము లగును.

రణ— చీటికి మాటికి నీ యుపదేశ ధోరణిని మార్చుచున్నావు. ఉన్నత పదము నుండి స్థానబలముచేఁ గ్రింది వారిని పీడించుట సులభతమ మనియు మత్పాలితు లగు పర రాష్ట్ర ప్రజలు నిరంతర మట్టి పీడన మునకు లోనయి యుండ వలెననియు పలుమారు నీవు చెప్పిన మాటలు నాకు బాగుగ జ్ఞప్తియందున్నవి.

మంత్రి— అంతే కదా? అవును, నేఁజెప్పుట వాస్తవమే. కాని యప్పటి పరిస్థితులు వేఱు. కాన నా యుపదేశము సమయోచితము. ఇప్పుడన్న—

రణ— యువరాజును శివతారకుఁబంపుట నా యభీష్టమునకు వ్యతిరేకమే.

మంత్రి— అది యెట్లు స్వామీ?

రణ— దూరము గాంభీర్యాపాదకము. అతి పరిచయము దాని క్షీణింపఁజేయును. (ప్రేమచే) స్వదేశస్థుల ప్రేమను బడయవగును; అన్య దేశస్థుల భయముచే వశపఱచుకొన వలెను.

మంత్రి— రాజా! యువరాజును శివతారకుఁ బంపిన నిజమైన కారణమును మఱచి యున్నారు. కొన్ని దినంబులుగ యువరాజు నందు చిత్త సంభ్రమము గోచరించెను. అతఁడు తాను రాజ వంశ సంభూతుఁడు కాదనియు, ముక్తధారా మూలము సమీపమున పెచ

టతో దొరకిన వాఁడనియు నెటులనో దెలిసికొనె నని మన కనుమానము తట్టినది. కాన వాని మనంబు నకుఁ బవి గల్పింప—

రణ— అవును. నేనె యుంగునను. రాత్రి వేళ నొంటరిగ ముక్తధారా మూలము దర్శించుటకుఁ బోవుచుండెను. నే నొకసారి హఠాత్తుగ నాతని కెదురు బడి విశేష మే మనియు తా వచ్చుట నుందుఁ గారణ మే మనియు నడిగితిని. ఆ నదీ మర్మర ధ్వని యందు తన జనని కంఠస్వరము విను చున్నానని యతఁడు బదులు పలికెను.

మంత్రి— పలుమారు రాచ నగరు వీడి చనుటకుఁ గారణమే మని నే నొకసారి యాతని నడిగితిని. అందుల కాతఁడు క్రొత్త పథముల రచించుటకుఁ దా నీలోకమున నుద్భవించె ననియు, దాని నెఱవేర్చుటయే తన జీవితము యొక్క అంతరోద్దేశ మనియుఁ బలికెను.

రణ— మహా సామ్రాజ్యమున కితఁడు చక్రవర్తి యగు నను భవిష్యవాణి యింక నమ్మఁ దగినది కాదు.

మంత్రి— కాని, యో దేవా! మీ గురువునకు గురు వయిన వారె యీ సంగతిని మీకుఁ జెప్పుటకొఱకై వచ్చి యుండినది. వా రే యీ జోస్యమును జెప్పిరి.

రణ— ఆయన పొరఁబడి యుండును. యువరాజు తన వివిధ చిత్త వృత్తులచే నెల్లప్పుడును నాకు నష్టము ను గల్గించుచు న్నాఁడు. బుద్ధి జాడ్య జనితో న్మాదుఁడై యున్న నంది లోయలోని యుద్ధగోవ మూఁకక నిర్మూలము గావించెను. పూర్వు లెన్నియో వత్సరము లు కష్టపడి చేసిన పని నీతఁడు కొలఁది రోజులలోఁ బాడు చేసెను.

శివతారలోని యున్ని మొదలగు వ్యాపారములు మన రాష్ట్రమున దాఁటి పరరాష్ట్రములలో నమ్ముడు బోవుచుండ నిటు ప్రజకిప్పు డేమార్గమును లేదు. ఉత్తర కూటములో నిండుచే నాహార పదార్థముల యొక్కయు వస్త్రముల యొక్కయు ధరలు హెచ్చెను.

మంత్రి— దేవర వారు చిత్తగింప వలెను. అతఁ డనుభవములేని యువకుఁడు. శివతార యొక్క క్షేమమునే మనము నందుంకొని తన ధర్మమును పాక్షిక దృష్టితో నెఱవేర్చు చున్నాఁడు.

రణ— దానినే స్వదేశములపైఁ దిరుగఁ బాటని వేయుచున్నాను. శివతారాపురవాసి యగు బైరాగి ధనంజయుఁ డీవిషయమున నేనో జోక్యము గలుగఁ జేసికొని యుండ వలెను. మన పాలితులు మనపైఁ దిరుగఁ బడునట్లు చేయుటయే యాతని పని. వాని రుద్రాక్షమాలతోనే యాతని గొంతు నులిమివేయ వలయు. వాని నిప్పుడే పట్టుకొన వలయు.

మంత్రి— నే నెఱుఁగ చెప్పఁ జాలను. కాని నేఁ జెప్పునది మీకుఁ దెలియనిది కాదు. యుపద్రవ కారకులఁ గొందఱ నఱకి పుచ్చుట కంటె యాహారక విడచుటయే మేలు.

రణ— దానిఁగూర్చి నీవు ప్రయాస పడ నక్కర లేదు.

మంత్రి— దేవా! అట్లుగాదు. తామె దాని గుఱించి ప్రయాసకొన వలెనని విన్నవించు చున్నాను.

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశము.]

దౌవా— ప్రభూత్తమా! దేవర వారి పినతండ్రి విశ్వాసత్తు హోనా. గిరి నుండి వచ్చి యున్నారు.

రణ— వీడును ఆ గుంపులోని జేరిన వాడే! యువ రాజును బాధ చేయుటలో మిక్కిలి పాల్గొనిన వారిలో వీడగ్రగణ్యుడు. బంధువయ్యు శాత్రవమును సాధించు నాతడు గూని వాని వీపుపైని మూపురము వంటి వాడు. ఎల్లపుడది వెంటనె యంటి యుండును. దానికి గాయ వీలు లేదు; మోయ నతి కష్టము......ఆ ధ్వనియేమి?

మంత్రి— భక్తాదులు కూడి యాలయమునకు ప్రదక్షిణము సేయు చున్నారు.

(అర్చకులు వచ్చి మిగిలిన పాటను బాడుదురు)

తిమిర హృద్విదారణ
జ్వల దగ్ని నిదారుణ
మరు శ్మశాన సంచర
శంకర శంకర.
వజ్ర ఘోష వాణీ
రుద్రశూల పాణీ
మృత్యు సింధు సంతర
శంకర శంకర.

[వారు నిష్క్రమింతురు.]

(రణజిత్తు యొక్క పిన తండ్రి యగు విశ్వజిత్తు ప్రవేశము)

రణ— ప్రణామము లాచరించు చున్నాను. నేటి రాత్రి పూజా సమయమునకు దామిచ్చుటకు విజయము చేసి మమ్ము ధన్యులను

చేకురని మే మనుకొనలేదు.

విశ్వ— నేఁటి రేయి మీరు భైరవ స్వామికి సమర్పించు పూజ నాతఁడు పరిగ్రహింపఁడని మిత్త్రుల హెచ్చరించుటకు నే వచ్చితి.

రణ— మీ రట్లనుట యీ మహోత్సవమును దూషించుటయే.

విశ్వ— ఉత్సవమా? ఎందులకు? పిపాసా పీడితు లాస్వాదించు గంగను ఈశ్వర జటా జూటము నుండి యత్రాంతము నిర్గమించు చున్న గంగను బంధించి నందులకా? సరే, దాని నేల బంధించితిరి?

రణ— మా శత్రువుల నోడించుటకు.

విశ్వ— అందు వలన భగవంతునితో శత్రుత్వము గల్గునని మీరు వెఱచుట లేదా?

రణ— మా జయమే యీశ్వరుని జయము. అతఁడే మా యుత్తర కూటమునకుఁ బ్రధాన దేవత. అందు చేతనే అతఁడు (మాలాభము కొఱకయి) తాను ప్రసాదించిన వరమును మాచే రద్దు చేయించెను. తృష్ణా శూలము చే నాతఁడు శివతారా ప్రజల హృదయములను భేదించి వాని నుత్తరకూట ప్రజలకుఁ బాదాక్రాంతులుగఁ జేయును.

విశ్వ— అదే నిజమయినచో మీరు సమర్పించు పూజ లొక్కింతయు పూజ లనిపించు కొనవు. అవి కేవలము దేవుని కిచ్చు బత్తెములే యగును.

రణ— నారాయణా, నీవు సన్నిహిత బంధు విరోధముగా పర పక్షమును బూని యున్నావు. తాను మున్ముందు వహింప వలసియున్న నుత్తరకూట పరిపాలనా ధర్మముల బొత్తిగ నభిజిత్తు గుర్తెఱుంగ కుంట నీ బోధనల మూలముననే.

విశ్వ— నా బోధనల మూలముననా! నే నొకప్పుడు యుష్మత్పక్ష వాదినే గదా? నీ చర్యల మూలమున పఠాణ రాష్ట్రీయులోఁ దిరుగఁ బాటు గల్గినపుడు దాని నిర్మూలనము గావించి తిరుగఁబాటు నణఁచిన వాఁడ నేగా నా? అప్పుడే యాబాలుఁ డభిజిత్తు నాతలం పునకు వచ్చె. విద్యుల్లతిక భాతి నాతఁ డవతరించె. అజ్ఞానాంధ కారముచే నావరింపఁ బడిన మనస్సుతో నప్పు డొంటరిగా నేను హింసించితిని; వారందఱు నావంటి మానవులే యని నే నప్పుడే తొలి సారి గ్రహించితిని. అప్పుడు లోకపరిపాలకు చిహ్నములాతని యందుఁ బొడ గని యాతని నీ కుటుంబమున బెట్టికొన నంగీకరించితివి. ఇప్పుడా తని నుత్తరకూటాధిపత్యమునకు మాత్రమే బంధించి యుంప నూహించుచున్నావు.

రణ— ఈ రహస్యము నాతనికి వెల్లడి చేసిన వాఁడ వీవ యని నా నమ్మకము. ముక్తధారా మూలమున దిక్కులేక బడియున్న శిశు వీతఁడే యని నీవే యాతనితోఁ జెప్పితివి.

విశ్వ— అవును, నేఁ జెప్పితి; దీపావళి పండువునాఁటి రాత్రి యతఁడు గౌరీశిఖరముపైఁ జేతిచూపుచు మేఘమంటపమున నొంటరిగ నిలువఁ బడి యుంటఁ గాంచి, యేమి వీక్షించుచుంటివని నే నడిగితి. భవిష్యత్పథములు—దుర్గమమైన పర్వతపు కనుముల కడ్డముగ నింకను

గట్టుఁ బడని పథములు—మానుషమున సమీపస్థమునఁ జేయు పథములు ఇట్టి భవిష్యత్పథములు తన దృష్టికి గోచరమాయెనని చెప్పెను. ఈ పలుకులు చెవినిబడ, జ్ఞానాతీతుని గలయఁ బ్రవహించు నీ జల పాత సమీపమున నే దిక్కుమాలిన జనని గర్భమునను జనించిన ఈ శిశువు నెవ్వరును బంధింపఁ జాలరని నే నను కొంటిని. పట్టఁజాలక నే నాతనితో నిట్లంటి, "బాలకా! దాని ప్రక్కను నీ వుద్భవించి నపుడే నన్ను పవిత్రమే నిన్నాడుకొను మంచుకొని పెంచెను. అట్టివో ట. బాల్యపుచేష్టల కాలము వాడును నీ వారోసగు స్వాగత గీతముల విన సివు నోచుకొన లేను.

రాజు— ఆఁ! ఇప్పుడు నాకుఁ దెలిసె.

విశ్వ— ఏమి నీకుఁ దెలిసినది?

రాజు— నీ నుండి యీ వార్త వినిన నాఁటనుండి, రాజ కుటుంబమునకు శైలప్రదేశమునఁ బంధ మభివృద్ధి యగుచు పోవుచుండెను. ఈ యాపత్తును బ్రసరింపఁ జూచుచు మొదట నా నేఁడు చేసిన కార్యమేదన, నంది దుర్గ కుడ్యమును బడఁగొట్టి నంది కనుమనుఁ బోవు మార్గమును తెఱచుటయే.

విశ్వ— దాన హాని యేమి? రాజబాట యుండఁగా వాడుకొనఁ దగునదే; దానిమీఁద శివతార వారికి నెంత స్వాతంత్ర్యము గలదో యుత్తర కూటపు వారికిని నంత స్వాతంత్ర్యమే గలదు.

రాజు— నాయనా! బహు దినంబులుగ నీతో నోర్చి యుంటిని; ఇంక జాలు! నీవు నా రాజ్యమును విడిచి పోవలసినదే.

విశ్వ— నిను విడుచుట నా శక్యము కాదు. నీవే నను వీడి

న నే నేమియుం జేయంజాలను.

[నిష్క్రమించును.]

[అంబ ప్రవేశము]

అంబ— ఎవరు నాయనా యిక్కడ? సూర్యుడు గ్రుంక బ న్నాడు; ఇంకను నా సుముఖుడు తిరిగి రాలేదు.

రణ— నీ వెవరు?

అంబ— నే నెవతెను గాను, వాడే, నా సర్వస్వము.— ఈ బాట వెంబడి నే నొంపోం బడెను. ఈ దారి కంతము లేదా? గౌరీ శిఖరమును దాటి పశ్చిమమునకు నా సుమనుం డింకను బోవు చు నే యుండునా? అయ్యో! ఆయెడనె సూర్యుం డ స్తమించు చు న్నాడు; వెలుతురు న స్తమించు చున్నది; సర్వమును న స్తమించు చున్న దే!

రణ— (మంత్రితో) నే నను కొనునది,—

మంత్రి— చిత్తము. రాజా! కట్ట కట్టు పని కే వాడు తీసి కొ ని పోబడి యుండును.

రణ—(అంబతో) శోకము విడువుము; నమ్ముము నా మాట. జీవితమున బొందదగిన కష్ట సారి బహు మానమును, గొప్ప బహు మానము నాతండంది నాడు.

అంబ— అటులే యాయన సాయంకాలము దాని నా కే తె చ్చి యుండునే. నే తల్లిని కదా!

రణ— వాడు తెచ్చి యిచ్చును; ఆ సాయం కాల సమయ

****

యింకను రాలేదు.

అంబ— మీ మాటలు నిజమగుఁగాక! ఆలయమునకుఁ బోవు నీ దారియందే నే వేచి యుండెద.

[ఆమె నిష్క్రమించును.]

[కొందఱు బాలురను వెంట బెట్టుకొని ఉపాధ్యాయుఁడు ప్రవేశము]

ఉపా— ఈ కుఱ్ఱ కుంకలకు గట్టి దెబ్బలు కావలె. నాకుఁ దెలియును. ఒరే! మీ కంఠములఁ బూర్తిగా నెత్తి కేకలు వేయుఁడు: జయము శ్రీ మహారాజా!!

బాలురు— జయము శ్రీ.

ఉపా—... మహారాజా!

బాలురు—... మహారాజా!

ఉపా— జయము శ్రీ మహా రాజాధి రాజా!

బాలురు—జయము శ్రీ మహా రా—

ఉపా—... జాధిరాజా

బాలురు—జాధి రాజా

రణ— ఎచ్చట కఱుగుచుంటివి?

ఉపా— ఆస్థాన శిల్పియగు విభూతి కేలినవారు ప్రత్యేక గౌరవ మొసంగ నున్నారు; ఆ యానందమునఁ బాల్గొనుట కుత్సవమునకు నాబాలురఁ దోడ్కొని పోవుచుంటి. ఉత్తరకూట ప్రతిష్ఠయందుఁ బాల్గొను నవకాశమును నాబాలుర గ్రహింప కుండుట నామతము కాదు.

రణ— విభూతి యేమి చేసెనో యీ బాలు రెఱుఁగుదురా?

బాలురు— [చేతులఁ దట్టుచు, దుముకుచు] అహా! మే మెఱుఁగుదుము. శివతారం తానువకుఁ ద్రాగుటకు తేఁడ నాతఁడు నీతిని బంధించెను.

రణ— ఏల బంధించెను?

బాలురు— వారికి బాగుగా బుద్ధి గఱపుటకు?

రణ— ఏల?

బాలురు— చులుకఁ గొల్పుటకు.

రణ— కారణము?

బాలురు— చెడ్డవారు గనుక!

రణ— ఎట్లు?

బాలురు— వారా! అమిత దుష్టులు. అంద రెఱిఁగినదే.

రణ— అయితే, వారట్లు చెడ్డవారో మీరుఁ దెలియుదుగా!

ఉపా— నిజముగా, వా రెఱుఁగుదురు దేవరా! (బాలురతో) మీకేమి వచ్చెనురా, బుద్ధిహీనులారా? మఱచితిరా—మఱచితిరా—మీ పుస్తకములలో? మఱచితిరా—మీ పుస్తకములలో (మెల్లగ, సన్నని గొంతుతో) వారి మతము చెడి పోయినది!

బాలురు— ఔనౌను! వారి మతము చెడిపోయినది!

ఉపా— మఱి, వారు మనవంటి వారు కారు,—కాఁ చెప్పుడు, బాలులారా,— జ్ఞప్తి లేదా (తన ముక్కు వంకఁ జూచుచు)

బాలు— వారి కొమ్ము ముక్కులు లేవు; అవును!

ఉపా— బాగు! మనశాస్త్రజ్ఞుఁడు రుజువు చేసినది కనక మీకు తెలుఁగును గదా. ఉన్నత నాసిక యేమి సూచించును?

బాలు— జాతి యౌన్నత్యము.

ఉపా— మేలు! మేలు! ఉన్నత జాతివారి దీక్షయేమి?— చెప్పుడు! జయింతురు— బిగ్గరగఁ జెప్పుడు!— జయింతురు,— ప్రపంచము,— తమ కొఱకై - అవునుగదా?

బాలు— అవును! తమ కొఱకై ప్రపంచమును జయింతురు.

ఉపా— ఉత్తరకూట మెన్నఁడయిన యుద్ధమున నపజయము గాంచెనా?

బాలు— లేదు! ఎన్నఁడును లేదు!

ఉపా— మన మహారాజావారి తాతగారు, ఇన్నూట తొంబది మగ్గురు సైనికులతో ముప్పది యొక్క వేల యోధుల నొక్క దక్షిణ ప్రాంత్యపు యవనాగరికుల నెట్లు బరువిడఁ జేసిరో మీకు విదితము. బాలులారా! అది యథార్థమే కదా?

బాలు— ఆఁ! ఔను.

ఉపా— దేవా! ఈ బాలుర మనస్సుం దెప్పటి కయినను నస్త్ర శీతమున జనన కొందఱు మంద భాగ్యుల తెల్లర భయాక్రాంతులఁ జేయఁ జాలరని తమరు నమ్మవచ్చును. అట్లు జరుగకున్న నా యుపాధ్యాయ వృత్తికి దోసము వెలువరించిన వాఁడ నగుదును. ఉపాధ్యాయుల శాస్త్రతల నేఁ జక్కఁ నిమిషమయిన మఱువ నొల్లను. తేము మాఁ జాలఁ గాగలను. రాజ్య నిర్వాహకులు వారి నపయోగించుట

మాత్రమే.—మఱి— వారు తీసికొను జీతముతో మేము తెచ్చుకొను బత్తెమును బోల్చి దేవర వారు చిత్తగింప వలయు.

మంత్రి— ఈ విద్యార్థులే మీ కుత్తమ పారితోషికము.

ఉపా— ఏమి చిత్రముగాఁ జెప్పఁబడె! నిశ్చయము, వారే మీ కుత్తమ పారితోషికము! సెబాస్!" కాని, దేవా, ధరలు పెరుగుటచే నీ దినములలో జీవనో పాధి కష్ట సాధ్య మయినది. ఇందు దృష్టాంతము—పూర్వ మొకప్పు డావు వెన్న

మంత్రి— ఇఁక చాలింపుము. ఆవు వెన్న విషయము నే నా లోచించెద. నీ విఁక సెలవు గైకొన వచ్చును.

[బాలురతో నుపాధ్యాయుఁడు నిష్క్రమించును.]

రణ— ఈ యయ్యవారి బుఱ్ఱలో నావు వెన్న తప్ప మ తేమి యు లేదు.

మంత్రి— అయినను, దేవా! అట్టి వారి వలనఁ బ్రయోజన మున్నది. చెప్ప మనిన రీతిగా నాతఁడు పాఠముల నేర్పు చుండును. వీని కెక్కువ యుఁగితమున్న నిట్టి కార్య మసాధ్యమయి యుండు గదా?

రణ— ఆకాశముపై నది యేమి?

మంత్రి— ఆ విషయమున పరాకు పడితిరా? అదియే విభూ తి నిర్మించిన యంత్ర శిఖరము.

రణ— ఇంత స్పష్టముగ నే నెన్నఁడు దీనిఁజూచి యుండ లేదు.

మంత్రి— నేఁ డుదయమున గొట్టిన తుపాకిచే నంబర ము నిర్మలమాయెను. అందుచే నది నేఁ డింత స్పష్టముగ నున్నది.

బాలు— వారి కొమ్ము ముక్కులుం లేవు; అవును!

ఉపా— బాగు! మనశాస్త్రజ్ఞుఁడు రుజువు చేసినది కనుక మీ రెఱుఁగుదురు. ఉన్నత నాసిక యేమి సూచించును?

బాలు— జాతి యౌన్నత్యము.

ఉపా— మేలు! మేలు! ఉన్నత జాతివారి దీక్ష యేమి?— చెప్పుడు! జయింతురు— బిగ్గరగఁ జెప్పుఁడు!— జయింతురు,— ప్రపంచము,— తమ కొఱకై - అవును గదా?

బాలు— అవును! తమ కొఱకై ప్రపంచమును జయింతురు.

ఉపా— ఉత్తరకూట మెన్నడయిన యుద్ధమున నపజయము గాంచెనా?

బాలు— లేదు! ఎన్నఁడును లేదు!

ఉపా— మన మహారాజావారి తాతగారు, ఇన్నూట తొంబది ముగ్గురు సైనికులతో ముప్పది యొక్క వేల యేడు నూర్ల దక్షిణ ప్రాంత్యపు యనాగరికుల నెట్లు పరువిడఁ జేసిరో మీకు విదితము. బాలురారా! అది యదార్థమే కదా?

బాలు— ఆఁ! ఔను.

ఉపా— దేవా! ఈ బాలురే మున్ముందు దవ్వులకేఁగి యనేక దేశముల జనుల నొకండు మంద భాగ్యుల నెల్లర భయాక్రాంతులఁ జేయుదురని తమరు నమ్మవచ్చును. అట్లు జరగకున్న నా యుపాధ్యాయ వృత్తికి ద్రోహ మొనరించిన వాఁడ నగుదును. ఉపాధ్యాయుల శాస్త్రతల కే నొక్క నిమిషమైనను మనుప నొల్లను. మేము మహాశయులఁ గాదుమా. రాజ్య నిర్వాహకులు వారి నపహసించుట

మాత్రమే.—మఱి— వారు తీసికొను జీతముతో మేము తెచ్చుకొను
ఉత్తమను బోల్చి దేవర వారు చిత్తగింప వలయు.

మంత్రి— ఈ విద్యార్థులే మీ కుత్తమ పారితోషికము.

ఉపా— ఏమి చిత్రముగాఁ జెప్పఁబడె! నిశ్చయము, వారే
మీ కుత్తమ పారితోషికము! సెబాస్!" కాని, దేవా, ధరలు పె
రుగుటచే నీ దినములలో జీవనో పాధి కష్ట సాధ్య మయినది. ఇందు
కు దృష్టాంతము—పూర్వ మొకప్పు డావు వెన్న

మంత్రి— ఇఁక చాలింపుము. ఆవు వెన్న విషయము నే నా
లోచించెద. నీ విఁక సెలవు గైకొన వచ్చును.

[బాలురతో నుపాధ్యాయుఁడు నిష్క్రమించును.]

రణ—ఈ యయ్యవారి బుఱ్ఱలో నావు వెన్న తప్ప మఱేమి
యు లేదు.

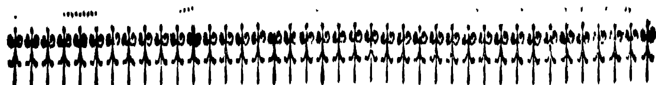
మంత్రి— అయినను, దేవా! అట్టి వారి వలనఁ బ్రయోజన
మున్నది. చెప్ప మనిన రీతిగా నాతఁడు పాఠముల నేకరువు బెట్టు
చుండును. వీని కెక్కువ యుఁగితమున్న నిట్టి కార్య మసాధ్యమయి
యుండు గదా?

రణ—ఆకాశముపై నది యేమి?

మంత్రి— ఆ విషయమున పరాకు పడితిరా? అదియే విభూ
తి నిర్మించిన యంత్ర శిఖరము.

రణ—ఇంత స్పష్టముగ నే నెన్నఁడు దీనిఁ జూచి యుండ లేదు.

మంత్రి—నేఁ డుదయమున గొట్టిన తుపానుచే నంబర
ము వినిర్మల మాయెను. అందుచే నది నేఁ డింత స్పష్టముగ నున్నది.

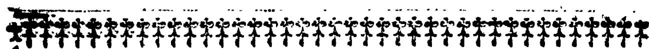

రణ—దాని వెనుకఁ గోపోద్రేకముచే నెట్టఁబాటిన సూర్యాగ్ని కాదవా? జడిపించుచున్న రాక్షస ముష్టివలె నున్నది యంత్రము. అంత యెత్తు దాని లేవఁదీయుట మిక్కిలి యనుచితము.

మంత్రి— అంబర హృదయమున శోక విహ్వలతరో యన నదిగన్పడుచున్నది.

రణ— మన మాలయమునకుఁ బోవ సమయ మయినది.

[నిష్క్ర మింతురు.]

ముక్తధార

(రవీంద్రనాథ టాగూరు మహాకవి రచితము

[ఉత్తర కూట వాసుల మఱియొక గుంపు ప్రవేశము.]

మొదటి—ఈ మధ్య విభూతి మనలం దప్పుకొని పోవఁజూచు చు కనుచున్నాఁడు. లేదా? మనతోఁ బాటుగఁ బెరిగిన సంగతిని తన దేహమునుండి దులిపి వేయ యత్నించుచున్నాఁడు. ఒంటరి మిందిని పెరుగుట కర్త కన్న ఖ్యాతుక్షమని యొకప్పు దనుభవ ప్రాప్యకముగ వెలుఁగఁ గల్గఁడు.

రెండవ—నీ వేమి చెప్పినను సరే కాని విభూతి యుత్తర కూటము యొక్క యశమును నిలువఁ బెట్టెను.

మొదటి—నీ తెలివి తక్కువ చాలును. వాని నమితముగ పొగడుచుంటివి. వాని కున్న ప్రజ్ఞ నంతయు వినియోగించి కట్టిన నీ కట్ట కన్నీనము పది సార్లు కూలెను.

మూఁడవ—ఇంకొక సారి కూలవేమో, ఎవరు చెప్పగలరు?

మొదటి—ఉత్తరమున వా డిబ్బఁదిన్నాఁడు.

రెండవ—దాని విషయ మేమి?

మొదటి—నీ వెఱుఁగవా? దానిఁ జూచిన వారందఱుఁ జెప్పుదురు;

రెండవ—ఏమని? నాకుఁ జెప్పు.

మొదటి—ఓయి వెఱ్ఱి వాఁడా! నీకుఁ దెలియదా? ఒక కొ

న నుండి యంత్రి యొక్క కొన వఱకది యంత్ర — ఆఁ, యేమని చెప్పను వట్టి చెత్త!

రెండవ — కొంచెము స్పష్టముగా విప్పి చెప్పుము.

మొదటి — కొంచె ముండుము. దానంతట నదే స్పష్ట పడగలదు. ఒక్క సారి హఠాత్తుగా (చేతులతోఁ జూపును)

రెండవ — అమ్మయ్యో; అంతయుపద్రవమే! హఠాత్తుగానే?

మొదటి — ఔను! దీనిఁ గూర్చి యాతఁడు సాంతముగాఁ జెప్పఁ గలఁడు. దాని ప్రతి యంగుళము నాతఁడు కొలిచెను.

రెండవ — యంత్రని యుత్తమ లక్షణమే యది. వానికి జల్లిగ నాలోచనఁ జేయు నద్భుత శక్తి (విపరీతముగ) గలదు. ఎల్లరు నాశ్చర్యముచే నోరెలు మఱచి యుండ నాతఁడు కొలత త్రాటిని నెత్తదిగఁ దెచ్చును.

మూఁడవ — కొందఱనుచుందురు, విభూతి నేర్చిన శాస్త్రము.

మొదటి — అవును! నిజమే! మేకట వక్కనుండి తప్పించినది. ఆత డెంత గొప్పవాఁడు! ఆఁ, గొప్ప వాఁడన నాతఁడె! ఆతని బోలిన వాఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ఏమి బుద్ధి! ఏమి యసాధారణమే ధాశక్తి! అయిన నేమి? బహుమానము లన్నిఁటి విభూతి పడయుచుఁ బాప మాతఁడు,— ఆతఁడు తిండికి లేకయే మాడి చచ్చెను.

మూఁడవ — తిండికి లేకుంట చేత నేనా?

మొదటి — తిండికి లేకనో, ప్రహస్తము నుండి దిగుట చేతనో, యెవర కెఱుక? అయిన, నా విషయమును చెప్పించుటవలన నేమి

లాభము? మన మూఁడు మాటల నెవరయిన పొంచుండి విందురు. ఈ దేశమున పలు రకముల యపవాద వ్యాపకులు గలరు. మనవా రొరుల మంచి విన నొల్లరు.

రెండవ—నీ వేమన్నను, వాఁడొక—

మొదటి—దాన నాశ్చర్య మేమి? అతఁ డేనాదులోఁ బెరిగెనో యోచించినఁ జాలును. ఆ మన బాబువా గ్రామము,—మా సూత్రాత గారి జన్మభూమి యయినది నీ వెఱుఁగవా? —నీ కాయన పేరు తెలిసి యుండవచ్చు.

రెండవ—సందేహ మేమి? ఉత్తర కూట వాసుఁడు ప్రతి మనుష్యుఁడు నాతని నెఱుఁగును. అతఁడు—అతని పేరేమి?

మొదటి—భాస్కరుఁడు. ఉత్తర కూట రాజ్య మంతలో, యంత్రము జేయు సామర్థ్యమున నాతనికి సాటివచ్చు వాఁడెవ్వఁడును లేఁడు. శత్రుజిత్తు మహారాజు వాని యొద్ద యంత్రము గొనకుండ నొక రీజయినను పుచ్చ లేదు.

మూఁడవ—మన మిఁక నాలయమునకుఁ బోవ వేగిరింతము. మనము విభూతి గ్రామము వారము. అతని కుడిప్రక్కను మన ముందము.

[తెర వెనుక నుండి పటుఁడఱచును.]

మిత్రులారా! పోకుఁడు, పోకుఁడు! ఈ దారిని దొలఁగి పొండు.

రెండవ—అదే! వెఱసలి పటుఁడు!

[చినిగిన కంబళి గప్పు కొని, చేత వంకర కఱ్ఱ బూని వటుడు ప్రవేశము]

మొదటి—ఎచ్చటికిఁ బోవుచుంటివి, వటుఁడా ?

వటుఁడు—జాగ్రత్త, మిత్రులారా ! ఆ దారిని బోకుఁడు! కాలము మించకుండఁ దిరిగి పొండు !

మొదటి—ఏమి ? ఏమి ?

వటుడు—బలి వేయుదురు,—మానవుల, బలి వేయుదురు. నా పుత్రుల నిద్దరి బలాత్కారముగఁ గొనిపోయిరి ; వారు తిరిగి రారైరి.

మూఁడవ—బలియే ! ఎవరికి ?

వటుఁడు—తృష్ణా పిశాచమునకు!

రెండవ—అది యెవరు ?

వటుఁడు—తైల పోషిత యగ్ని జ్వాల వలె వృద్ధి యగు చుం[illegible] హరిన నాలుక గల పిశాచము.

మొదటి—పిచ్చివాఁడా ! మేము భైరవాలయమునకుఁ బోవు చున్నాము. నీ తృష్ణా పిశాచ మచట లేదే !

వటుఁడు—నీ కీ వార్త తెలియదా? నేఁడు భైరవుని సింహా సనము నుండి తొలగింప నున్నారు; పిమ్మట తృష్ణాపిశాచ మాపీఠ ము నధిష్టించును.

రెండవ—నోరు మూయుము. పిచ్చి వాఁడా ! నీ విటు మా టాడ వినినచో నుత్తర కూట వాసులు నిన్ను తుత్తునియలు సేయుదు

వటుఁడు—వారు నాపై మట్టి విసరుచున్నారు; చిన్న వాండ్రు టాలు అవ్వుచున్నారు. ప్రాణ సమర్పణము చేసి నా మనుమలు ధన్యత గాంచిరని యంద అనుచున్నారు.

పెండటి—అది నిజమే!

వటుఁడు—నిజమేనా? ఒక్క ప్రాణము పోయిన నింకొక ప్రాణము రావలెను. మృత్యువునకు బహుమానము మృత్యువుకాదు. అట్లు కానియెడల భైరవుఁడింత గొప్ప కష్టమును సైరింపఁడు జాగ్రత్త; మిత్రులారా! ఆ బాటను బోవలదు.

(వటుఁడు పోవును)

కొండవ—ఇగని పలుకులు గుండె ఝల్లుమన చేసివణఁకు బుట్టించుచున్న వని చెప్పక తీరదు.

పెండటి—రంజా, నీవు పట్టి పిఱికి వాఁడవు. పోదము పద.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

[యువరాజగు నభిజిత్తు, రాజకుమారుఁడు సంజయుఁడు, ప్రవేశము]

సంజయ—మా నగరు నీ వేల విడచుచుంటివో నాకు బోధపడ లేదు.

అభిజిత్తు—నీ కది పూర్తిగ బోధపడదు. నా జీవిత వాహిని రాజగృహ శిలల దాఁటి నిరాటంకముగఁ బ్రవహించును; దీని నీ వెట్లు గ్రహింపఁగలవు.

సంజయ—నీకు కొన్ని దినములుగ చిత్త శాంతి లేదని మాకు గోచరించినది. నిన్ను మాతోఁ జేర్చియుంచిన బంధము దిన దినము సడలుచున్న దేమో యని తోఁచుచు డెను. తుద కది తెగిపోయెనా?

అభిజిత్తు—సంజయా! గౌరీ శృంగమున నస్తమించు భానుబింబమును తిలకింపుము. అగ్ని ప్రభను బోలు నీ యుజ్జ్వల పతంగము తన పక్షములఁ జాపి నక్షత్రపథంబునఁ బోవుచున్నది. సాహసాంకిత మగు నా జీవయాత్రా చిత్రము నస్తంగత సూర్యుఁ డంబర తలంబున లిఖించి యున్నాఁడు.

సంజయ—ఆ చిత్రము నాకు భిన్నముగా నున్నది. అల్లదె! యంత్రాగ్రము సంధ్యా ధూర్జటి హృదయము నెట్లు చీల్చుచున్నదో చూఁడుము. ఏటు దినిన పులుఁగు తల క్రిందుగ నిశా సానువునఁ బడిన చందము దోఁచుచున్నది. ఇది దుశ్శకునము. విశ్రాంతి గైకొన సమయమిది. నగరు లోనికి రమ్ము.

అభిజిత్తు—అట కనున్నచో విశ్రాంతి గలుగదు.

సంజయ—ఇన్ని నాళ్ళుగఁ దోచని దిపుడేటు లాటంకమని తోచునది ?

అభిజిత్తు—ముక్తధారా ప్రవాహమును వారు బంధించిరని వినినపుడు నాకది గోచరించె.

సంజయ—ఈ మాటల యర్థము నాకు బోధ పడుట లేదు.

అభిజిత్తు—ఒక్కొక్కని యాత్మ యాత్రా రహస్యము బాహ్య ప్రపంచమున నెచ్చోటనో లిఖింపఁ బడి యుండును. స్వీయ యాత్రా రహస్యము ముక్తధారా జల పాతమున గుర్తింపఁ బడి యున్నది. దాని కదలకుండ బంధించుట గాంచిన తోడనె నా ప్రాణములు తమ స్థానమును బాసినట్లాయెను. ఉత్తర కూట రాజ్యాధిపతియు నా ప్రాణ వాహినికిఁ జెలియలి కట్టయని గ్రహించితి. కావున, దాని నిరోధ రహితము గాఁ జేయుట కీలు వెలు బడితి.

సంజయ—నీ యనుచరునిగ నన్ను గొనిపొమ్ము.

అభిజిత్తు—అటుగాదు! నీ దారిని నీవ వెదకి కొన వలయు. నీవు నా వెంట వచ్చిన నియతమగు నీ సొంత దారిని నేను గప్పి పుచ్చిన వాఁడ నగుదు.

సంజయ—అంత కాఠిన్యము సహింపకుఁడు. నాకు నొప్పి గల్గుచున్నది.

అభి—నా హృదయము నీకుఁ దెలిసినదే, గాన నీకు నొప్పి గల్గించినను నీవు నా యెడఁ దప్పభిప్రాయ పడవు.

సంజయ—నీకెచట నుండి యీ సందేశము వచ్చినదో దానిని

గూర్చి నిన్ను పృచ్ఛ చేయను. దాని సంబంధ నిమ్ము; యువరాజా! అదె సాయంకాలమైనది, నిశాగమన సమయరాగము రాజగృహో పరి భాగమునుండి వీచికలభాతిఁ జనుదెంచు చున్నది. దీని సందేశము నీకు వినఁబడుట లేదా? కఠోరములై కష్టసాధ్యము లగునవన్ని యు కీర్తిప్రదములై యుండిన నుండవచ్చును; కాని మృదులంబు లగు వానికిఁగూడ విలువ లేక పోలేదు.

అభి—కష్టముల నాచరించుట సుఖముల గొనుటకే కద.

సంజయ— దేవతార్చనా పీఠముకడ నున్న నొక సితాంభోజము గని విస్మయము జెందితివి; నీకు జ్ఞాపకమున్నదా? ప్రభాతమునను నీవు మేల్కాంచకమునుపె యెవతయో యీ పుష్పమును గోసి యుంచును. అది యెవతయో నీకు దెలియలేదు. ఈ స్వల్ప విషయమున నిమిడియున్న దైవప్రసాదమును, ఇట్టితరుణమున నీవు నిర్లక్ష్యభావములోఁ జూడ నగునా? తాను ప్రచ్ఛన్నమున నుండి తనకానుక నెదుట నుంచిన పాప మాపడుచు ఎల్లప్పుడూ నీ స్మరణకు వచ్చుటలేదా?

అభి—అవును వచ్చుచునే యున్నది! ప్రపంచ మందున్న నిట్టి యనురాగము కొఱకై, నేనీ భీభత్సపు రూపము సయింపజాలను. అయ్యది ప్రకృతిరాగమును నశింపఁజేసి యంతరాళమున దన అరోమయ దంతపంక్తులఁ బ్రదర్శించుచు నపహసించును. దివ్య స్వర్గమును నభిలషింతును కావుననే అందులకు భంగము కలిగించు రాక్షసులతోఁ బోరుటకు సంసిద్ధుఁడనయి యున్నాను.

సంజయ—అల్లదె యా జేగురు గొండ నాశ్రయించి యున్న సంధ్యా రాగము లోన దుఃఖము చిత్రితమై యుంట చూచితివా?

అభి—లేకేమి! నా హృదయము శోక పూరితమై యున్నది. కాతర్యమును శౌర్యమని నే నెన్నటికిని గొనియాడను. చింత మ్రాని అత్యున్నత శాఖాగ్రము పై నేకతమున గూర్చుండి యున్న యా చిన్న పిట్ట నవలోకింపుము. అది తన కులాయమునకు జేరుకొనక బోవునో లేక, యా చీకటిలో వి దూరస్థ కాంతారంబున కుం బ్రయాణ ముం గొనునో నే నూహింపజాల. క్రుంక నున్న దివాకరు నంత్య కిరణము పై దృష్టిసారించుచు నొంటిగ నున్న పిట్టను జూడ నా హృదయాంత రాళ మానంద జనకమగు విచారముతో వెల్లి విరియుచున్నది. ఆ హా! ఈ ప్రపంచ మెంత రమణీయముగ నున్నది! నా జీవితమున కింపు గూర్చు వాని కెల్ల నివియె నా ప్రణామములు.

[వటుఁడు ప్రవేశము]

వటు—నన్ను బోనీయక దెబ్బలఁగొట్టి వెనుకకుఁ దఱిమి వేసిరి.

అభి—నీ కేమాయెను, వటుఁడా? నీ నుదుట గాయ మున్నదే దాని నుండి అయ్యో! రక్తము కారుచున్నది.

వటు—వారిని జాగ్రత్తగా నుండుమని చెప్పుటకు బయట వచ్చితి; ఆ బాటను వీడి తిరిగి పొమ్మని యఱచితిని.

అభి—అట్లేల జేసితివి ?

వటు—రాజ కుమారా! నీ వెఱుఁగవా ? యంత్రఁపు బలిపీఠమున దృష్ణాపిశాచము నెక్కింప నున్నారు. ఆపిశాచమునకు మానవ బలి నర్పింతురు.

సంజయ — ఈ యసంబద్ధ ప్రలాపము లేమి ?

వటు — ఇదివఱకే యీబలిపీఠంపు పునాదిని నాయిద్దఱి పౌత్రుల రక్తమును బోసితి. స్వీయాధర్మ భావముచే నీ పాపపు గుడి ప్రక్కలై పోవు నని యాశించితిని. కాని యటు లింకను జఱుగ లేదు; భైరవ స్వామి యింకను నిద్రనుండి మేల్కాంచనే లేదు.

అభి — సందేహింపకుము, గుడి ముక్కలై పోవును. కాల మాసన్న మైనది.

వటు — (దగ్గఱకు వచ్చి చెవిలో మాటలాడుచు) అయితే, నీవు వినియుంటివి,—విని యుంటివి భైరవాజ్ఞ.

అభి — ఆఁ, నే వింటిని.

వటు — అయిన, నీకుం దప్పించుకొను నుపాయము లేదు ?

అభి — నా కక్కఱడి యుపాయము !

వటు — నా గాయము నుండి రక్తమెట్లు ప్రవహించుచున్నదో చూచుటలేదా ? రాజపుత్రా, నీ హృదయమునకే గాయము తగిలిన నీవు సహింపఁగలవా ?

అభి — భైరవ కటాక్షమున నే సహింపఁజాలుదు.

వటు — ఏమీ ! స్వజనులు నీపై శత్రుత్వముఁబూని వత్తురా ? స్వజనులే నిన్ను నిరాకరించి నపుడునా?

అభి — నే భరింప వలెను !

వటు — అయిన భయము లేదు !

అభి — నాకై భయము లేదు.

వటు — భాగు, భాగు ! నన్ను క్షత్రియం దుంచుకొమ్ము;

నునదే త్రోవకుఁబోవ నుంటి. స్వయముగ భైరవ స్వామి నానుదుటి పైఁబూసిన శోణితపు టూన వాలును బట్టి అంధకారంబున నన్నను గుర్తింపఁగలవు.

(వటుఁడు పోవును.)

[రాజ రక్షకుఁడు, యుద్ధవ్రుఁడు ప్రవేశము]

యుద్ధ—(యువరాజుతో) స్వామీ! నంది కనుమ గుండ బాటను నీవేల తీసితివి ?

అభి—శివతార వాసుల శాశ్వత క్షామము నుండి కాపాడుటకు.

యుద్ధ—మనరాజు సదయుఁడే! వారి కుపకారము సేయుట కాతఁ డనిశము సంసిద్ధుఁడయి యుండలేదా?

అభి—లోభము చేత దక్షిణహస్తము, సమృద్ధి మార్గమును బూడ్చి వేయ, వామ కరమునఁజూపు దాతృత్వ మావంతయు నుపయోగకారి కాదు. కావునశివతార లోనికి జీవనోపాధికి వలయు సామగ్రిఁగొంపోవు మార్గమును తెఱచి వైచితిని. దారిద్ర్యా శ్రియ మైన కరుణనే పంకు సేయను.

యుద్ధ—రాజుగా రక్షనది, నంది కనుమ లోని దుర్గమును బ్రద్దలు చేసి, యుత్తరకూటమువారి ఆహారపాత్ర మట్టి నూడబెఱికితివని.

అభి—ఎల్లకాలము శివతారనాశ్రయించు కొని యుండకుండఁ జేసి యుత్తరకూటమునకు స్వైరంబు నిడితి.

యుద్ధ—అందు నీ వమితాటోపమున వర్తించితివి. రాజున

వార్త తెలిసినది. ఇంతకు మీరు చెప్పనే సాహసింపఁజాలరు. చేత నయిన తక్షణమె యిచ్చోటు వీడిపొమ్ము. త్రోవలో నీతో మాటలాడుచున్నప్పు డెవరయిన నన్నుఁ జూచిన కొంప మునుఁగును.

(యుద్ధవుఁడు పోవును)

[అంబ ప్రవేశము.]

అంబ—సుమనా, సుమనా! నా సుమనుని గొంపోయిన వారిని మీలో నొక్కఁడయిన బోలేదా?

అభి—నీ తనయుని గొంపోయిరా?

అంబ—అవును పశ్చిమమునకు; ఇనుఁడస్తమించెడి, దినము లంతమొందెడి యాదిశకు.

అభి—నా ప్రయాణము కూడ యా బాటనే.

అంబ—అటులయిన, నే నిర్భాగ్యురాలను. నన్ను మఱువకుము. అతని గలసికొనిన, అమ్మ వేచి యున్నదని చెప్పుము.

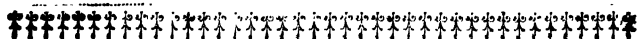
అభి—సరే, చెప్పెదను.

(అంబ పోవును.)

[భైరవార్చకులు పాడుచుఁ బ్రవేశింతురు.]

జయ భైరవ జయ శంకర
జయ జయ జయ ప్రళయంకర
శంకర శంకర.
జయ సంశయ భేదన
జయ బంధన ఛేదన
జయ సంకట సంహార
శంకర శంకర.

[ఎల్లరు నిష్క్రమింతురు.]

ముక్తధార

(విజయపాలుఁడను యోధుఁడు ప్రవేశము.)

విజయ—రాజపుత్రులారా! నా వినయపూర్వక వందనములఁ గైకొనుఁడు. నేను రాజుగారి యొద్ద నుండి వచ్చితి.

అభి—వారియాజ్ఞ యేమి?

విజయ—మీతో నేకాంతమునఁ జెప్పవలెను.

సంజయ—(అభిజిత్తు హస్తమును బట్టుకొని) ఏకాంతమున వేల?—నాకును రహస్యమా?

విజయ—నాకిడిన యాజ్ఞ యిట్టిది. యువరాజా! గుడారము ప్రవేశింప నిను వేఁడుచున్నాను.

సంజయ—నే నాతని వెంబడి పోయి తీరెద. (పోఁబోవును)

విజయ—కూడదు! అటుచేయుట రాజాభీష్టమునకు వ్యతిరేకమగును.

సంజయ—సరే, నే నీ బాట ప్రక్క నాతనికై వేచి యుందును.

[విజయపాలానుచరుఁడయి యభిజిత్తు గుడారంపు వైపు పోవును]

[పుష్పలావిక ప్రవేశము.]

పుష్ప—(సంజయునితో) అయ్యా, ఈతఁడెవరు, యుత్తరకూట విభూతియా?

సంజయ — అతని నేల వెదకుచుంటివి?

పుష్ప— నా దీయూరు కాదు; దేవతలి నుండి వచ్చుచుంటి. ఉత్తర కూటములో నాతని గ్రీవను పూజింపఁ జల్లుచుంటి రని వింటి. అతఁడొక మహాత్ముఁడయి యుండును గాన నా సొంత పూలదోఁట నుండి, యీ పుష్పములఁ గొని వచ్చితి.

సంజయ__అతఁడు మహాత్ముఁడు కాఁడు; ఉపాయశాలి.

పుష్ప__అతఁడేమి చేసెను?

సంజయ__మా జలపాతమును బంధించెను.

పుష్ప__అందుకొఱకా యింత పూజ? జలపాత బంధనము వలన దైవాభీష్టము సిద్ధించునా?

సంజయ__కాదు, కాదు. అది దైవగతినే యడ్డగించును.

పుష్ప__నాకవగాహనముగా లేదు.

సంజయ__అవగాహనము కాకుండుటయే నీకు మేలు. తిరిగి పొమ్ము, (ఆమె పోవుచుండును) నిలుము; ఒక్కమాట చెప్పుము! ఆ సితాంభోజమును నాకమ్మెదవా?

పుష్ప__దీని నే నమ్మఁగూడదు; ఇదివఱకె దీని నామనంబు నొక మహాత్ముని కర్పించితి.

సంజయ__దీనిని, అందరికంటె నెక్కువగనే గౌరవించు పరమపురుషున కిచ్చెదను.

పుష్ప—అట్లయినఁ దీసికొమ్ము. (అతఁడు వెల నియ్యఁబోవును) వలదు! దీనికి వెల లేదు! నా నమస్కృతుల నా తండ్రికి సమర్పించుము. దేవతలి గ్రామవాసినగు బేవగాల సతియము, పూజ నమ్ముదాన ననియుఁ గూడఁ జెప్పుము.

[ఆమె పోవును]

[విజయ పాలుఁడు ప్రవేశము]

సంజయ—యువరాజెక్కడ?

విజయ—గుడారమున బద్ధుఁడయి యున్నాఁడు.

సంజయ—యువరాజు బంధితుఁడా! ఏమి తగని పొగరు!

విజయ—రాజు గారిడిన యాజ్ఞా పత్ర మిదిగో!

సంజయ—ఎవరి కుట్ర యిది? ఒక్క నిమిష మాతని కడకుఁ బోయెద.

విజయ—క్షమింపుడు, పోనీయఁ జాల.

సంజయ—అయిన నన్నుగూడ బంధింపుము! నేను రాజాజ్ఞ నుల్లంఘించిన వాఁడను!

విజయ—నా కా యుత్తరువు లేదు.

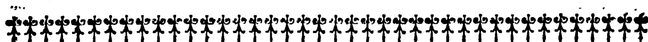
సంజయ—ఆ యుత్తరువును బలవంతమున గొనుటకు నేనె యాతని మొద్దకుఁ బోయెద. (కొంత దూరము పోయి, మరలి వచ్చు ను) నా పేరు చెప్పి యీ సితాంభోజమును యువరాజున కిమ్ము.

[వారు పోవుదురు]

[శివతారనుండి వెంబడించుచున్న పురజనులతో శివతార వా సి యగు బైరాగి ధనంజయుఁడు ప్రవేశము]

ధనం—(అనుచరులలో నొకనితో?) దయ్యము వలె గళా హీనమై యుంటివే! ఏల? ఏమి విశేషము.

మొదటి (శివతారవాసి)—ప్రభూ! రాజు బావ మఱది చం డపాలుఁడు కొట్టు దెబ్బలు సహింప లేకున్నాము.

(శివతరాయ నాయకుఁడు, గణేశుఁడు ప్రవేశము)

గణేశ—బాబూ, నీ వాజ్ఞ నొసఁగుము! ఆ తులువ దండపాలుని హస్తదండమును పెఁగులాఁడి తీసికొని, వాఁడబ్బ నాతనికిఁ బూర్తిగ చవిఁజూపెద. సెలవిమ్ము!

ధనం—దెబ్బకా నిది, యెట్లు రుచించునో పూర్తిగ వారికిఁ జూప యత్నించిన మేలు. చుక్కాని తరంగముల నలుకుటకు కాదు, సరిగ నిలిచి యుండి వాని జయించుటకు.

రెండవ (శివ) అయిన మీ యభీష్టమేమి?

ధనం—తలనెత్తి కొనుము! ఏదియు నిన్ను హింసింపఁ జాలదని యనుకొనుము; హింసయే యంతమొందును.

మూఁడవ (శివ)—నన్ను నేదియు హింసింపఁ జాలదని చెప్పుట కష్టము.

ధనం.—మనలోని పరమ పురుషుఁడొక యగ్నిజ్వాల, తేజ మన్నిహింస ల దహింపఁ జేయును. స్థూల కాయము మోటు మొకము వంటిది. దెబ్బ తగిలిన నది యేడ్చుచుఁ బోవును.—నోళ్ళ నంతగా తెఱచుకొని నిలుచుంటిరేల? నా మాటలు తెలిసి కొనలేరా!

రెండవ (శివ)—బాబూ, మిమ్ముల తెలిసి కొంటిమి! మీ మాటల తెలిసి కొనక బోయిన నేమి లోపము?

ధనం.—అయిన, మీ మనస్థితికి మందు లేదు.

గణేశ—మాటల తెలిసి కొనుట కెంతయో కాలము పట్టున

మటనిజము కాని నిన్ను తెలిసికొనిన తక్షణమే సంరక్షితుల మగుదుము

ధనం—తక్షణమే ముక్తి యెలా? అయిన తరువాత మారే యేమి?

గణేశ—మాయ నీవ నొసగువాడవు నీవ యని మాకు తెలియును. అది తెలిసికొనుటయేగద.

ధనం—కాదు. ఎంత మాత్రమును గాదు. అందు వలననే, యింకను క్రోధముచే మీ కనులెఱ్ఱబారి యున్నవి. మీ వాక్కులందు సంగీతము లేదు. తగిన రాగము నందిస్తారా?

(పాడును)

ద్విపద॥ పరమేశ నీవిష్ట పడియోధ సేని
పొందఁ బోవు దెబ్బకేఁ బొందెద గాక.

పిరికి పందలారా! హింసనుండి తప్పించుకొన నిలువలేక హింస చేసిన చేతురు. లేకున్న పలాయితులగుదురు. రెండును నొకటియె. రెండును స్థూలకాయమునకు సంబంధించిన యవస్థలే.

(తిరుగ పాడును)

గీ॥ పారిపోయి యెచ్చో డాగియో భయముచేత
నిన్ను విడిచి పోనేఁ బ్రయత్నించి నపుడు
నన్ను దరిసి పట్టి బంధించి నాపై స్వ
ముని కపంకమై నీవు గైకొనఁగ వగుదు.

నాయకులారా, గమనింపుడు! మృత్యుంజయుఁడగు భగవానునితోఁ బద్ధుఁబ నిష్కారింపఁ బోవుచున్నాము. నేనతనితో నిటు

లనగోరియుంటి, "నను బరీక్షించి చూడుము, దెబ్బలు నన్ను హిం సించునో, హింసింపవో" భీరువులతోడను, భీకరుల తోడను ఈ యాత్ర యందు నా పదవను నిడపను.

(తిరుగ పాడును)

గీ॥ ఇదిగో నాకడసారి పన్నిదము సుమ్మి
నీవె గెలుపొందెదో లేక నేనె గెలుచు
వాడనో యది మున్ముందు జూడనగును;
విపణులను వీధులను సమావేశములను
ఎల్ల చోటుల నవ్వుచు నెలమినుండు
నన్ను నేడ్పింప గలవో గాంచంగ వలయు!

అందఱు (కలిసి కేక వేయుదరు) సెబాస్, నాయనా! "నన్ను నేడ్పింప గలవో గానంగ వలయు!"

తాండవ (శివ)—మీ రెక్కటికిఁ బోవుచున్నారు?

ధనం—రాజుగారి యుత్సవమునకు.

3 (శివ) రాజుగారు చేయు నుత్సవము నీ కొఱకు గాదే. నీ వచటి కేల బోవలయును?

ధనం—రాజస్థానమున నా పేరెఱుక బడుటకు.

4 (శివ)—నీ వొక్కసారి దొరికిన, ఆ, అతఁడప్పుడే—నీ యుల్లిస్నటికి జరుగగూడదు!

ధనం—కానియ్యి వయ్యా! పూర్ణముగా గానిమ్ము!

1 (శివ)—గురోజీ! రాజునకు నీవు భయపడవు. కాని మే

మై అడలిపోదును.

ధనం—మీ రాజునికి హానిచేయ లోలోన దలఁచుచున్నారు కావననే యిట్టి భయము. నేనెన్నఁటికి హాని సేయఁగోరను. కావున నే భయపడను.

2 (శివ)—మేలు, మేలు! మేమును మీ వెంబడి వచ్చెదము!

3 (శివ)—సరే! మనము రాజస్థానమున కేగెదము.

ధనం—రాజు నేమడిగెదరు?

3 (శివ)—అడుగుట కేమి! అనేకములున్నవి. కాని యందేయు బడునది యేది యని సందేహము.

ధనం—రాజ్యము నేల యడుగరాదు!

3 (శివ)—అయ్యో, హాస్యముసేయు చున్నారు!

ధనం—ఎన్నఁటికి నట్లుగాదు! రాజ్యము రాజుది మాత్రమే యయి ప్రజలది కూడ గానియెడల, రాజ్యమొక్క పాదముపై నె గురుచుండ మీరు భయాపహులై వణఁక వలసినదే! కాని అట్టి స్థితికి దేవుఁడు సహితము కంటఁబడి పెట్టును. రాజు క్షేమము కొఱకే మీరు రాజ్యము నడుగ నగును.

2 (శివ)—అప్పుడు వారు మమ్ము ద్రొబ్బి వైచిన?

ధనం—మీ రడుగు దానిలో యదార్థమున్న యాత్రోష్టము తిరుగ రాజే యనుభవించును.

(పాడును)

ద్విపద॥ స్మరణకు రాదుగా పరమేశ నీవు

కరుణామయుల నీవు కడజేర్చు మాట।

నాయకులారా! మీ కిందున్న నిజము చెప్పవలెనా? వినుడు. సింహాసనము లోకేశునదని మీరు గుర్తింప కున్నంత కాలము, దానిని మీ రడుగుట నిష్ఫలమగును.

(తిరుగ పాడును)

ద్విపద॥ మమ్మేలుటకుఁ గని కారణమ్మున గాదె
గుమ్మము కడ రాగ మమ్ముల గాంచి
తలుపుల వేయుచుక్ ద్వారపాలకులు
వెలుపలనే మేము నిలుచుండ గాదు.

దౌవారికు లెట్లు మనల గుర్తింప వలయు? మన నొసటిపై రాజ చిహ్నము పరాగాచ్ఛాదితమయి యున్నది. మన హస్తములను ధీర పుష్ప నిదర్శనముల నేమియుఁ జూపలేము.

గీ॥ తిలక మిడితివి మాకు నీచేతులార
మరియు దానితో మానంపు మకుటమున్న;
కాని లజ్జ యాసయు సిగ్గు దాని బట్టి
మలిన హస్తముల జిక్కి మాసిపోయి
ప్రతి దినంబును నీయాజ్ఞ ప్రభను దగ్గు.

1 శివ — మీ రన్ని చెప్పినను, మీరు రాజస్థానమునకుఁ బోవ పోతు రేమో మేము గుర్తింప లేకున్నాము.

ధనం — కారణము నే దెల్పుదునా? ఈ విషయమై నా మనసు సందియ పడుచున్నది కాన.

శివ — ఏమి, తండ్రీ! అట్లంటిరి!

ధనం—ఈశ కేర్పాటులో, మీ రాజుగారు కలుకున్నంటి యుం
దరో, యీతని మెలకువ యంత మంచి పోవుటయే గాక, నన్ను గూ
డ దిగులాగుదురు. మిమ్ముల వీడి యెవ్వరను వెంబడింప లేని తా
వు లేగద.

1 శివ—రాజు మాత్రము మిమ్ముల సులభముగఁ బోనీయరు!

ధనం—పోనిచ్చుట కర్తఁడెవరు?

శివ—నిన్ను హింసించిన మే మూరకుండ లేము!

ధనం—ఈ నా దేహము నెవరికి నే నప్పగించితినో యాయనయే నా మూలమున హింస బడ నిష్టపడ, మీరును నెమ్మదిగ నుండవలె.

శివ—మేలు మేలు! సరే, నాయనా! మేమును వచ్చెదము, కానున్నది గానిమ్ము!

ధనం—నాకై మీ రిచట వేచియుండకుఁడు. ఇది పరస్థలము. ఈ ప్రాంత్యమును గూర్చి కొంత తెలియఁ జేసి కొనవలెను.

[ధనం. పోవును.]

1 శివ—ఈ యుత్తర కూట వాసుల ముఖములఁ జూడుము! సృష్టికర్త వీరిని జేయునప్పుడు పెద్ద మాంసపు పిండితో ప్రారంభించి సాంతముగ జేయ వ్యవధి లేకుండ నొప్పు!

2 శివ—వీరు త్రొడిగి కొనిన బిగువు దుస్తులఁ జూడు!

3 శివ—ఓయి! నీకు తెలియదా! వారిలో నున్న దినుసులయు బయటకుఁ బోకుండ బిగించి యుంచుటకు తామె మూట గట్టు కొందురు!

1 శివ—వారు పుట్టుక తోడనె కష్ట జీవులు. సంత సంతతము, లేవు స్థలములకు, వెంట వెంట బోవుచు జీవితముల గడపు

చున్నారు.

2 శివ——చెప్పకొనదగిన విజ్ఞాన మేమియు వారికి లేదు. ఇక వారి గ్రంథములో! వట్టి పనికి మాలినవి.

1 శివ——కేవలు మట్టివే! వాని పుటలపై జెదలు బారులు గట్టి ప్రాకు చున్నటు లుండును గా!

3 శివ——సె బాస్, ఏమి మాట! చెదలు! నిజముగ చెదలే? వారి విజ్ఞానమే అన్నింటి దుష్టనియములుగ గొరికి వేయుగా.

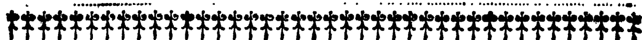
3 శివ——పుస్తకముల గూడ బెట్టుదు. హస్తములతోఁ బ్రాణముల దీసి వేయుదురు; పాత్రములతో మనసులను పాడు జేయుదురు.

2 శివ——ఎంత పాపము! వారి నీడను దాకిన మాత్రమున పాపము సోకు నని గురువుల వాకనికి. వానికిఁ గారణము దెలియునా?

3 శివ——చెప్పు మేమో.

2 శివ——దేవాసురులు సంద్రమును మథించి యమృతమును గొనిన పిమ్మట గొన్ని సుధాబిందువులు దివిజ కుంభముల నుండి భువికి వాలికెను. తదమృత సిక్తమృత్తికచే సృష్టింపఁబడె శివ తరాలోని ప్రథమ పురుషుఁడు. ఇఁక పాత్ర కూటములోని తొలి మానిసి యెవ్వనో, దేవతలు విడిచిన కుంభముల నచట నచట నంటియున్న సుధను రక్కసులు కాలికలతో ననుభవించి యేమూలనో పారవైచిన, ఆపాత్రలు భిన్నభిన్నములాయె. అతఁడా ముక్కలతో గూర్పఁబడెను. అందుచేతనే వారింత గట్టి అబ్బా, దేమిగోతి! ఎంత యెంగిలి!

3 శివ——ఇదంతయు నెక్కడ నేర్చితివయా?

2 శివ— మన గురువు గారి నుండియే!

3 శివ— గురువరా! (గౌరవ సూచకముగ శిరము వంచి) సత్య స్వరూపుఁడవు, నీకీ సత్యము వు—

[ఉత్తర కూట వాసుల గుంపు ప్రవేశము]

1 ఉత్త— కమ్మరి యగు విభూతి రాజుచే క్షత్రియునిగఁ బరిగ్రహింపఁ బడుట తప్ప, సర్వమును పోయిన జరిగెను.

2 ఉత్త— అది కేవలము గృహ సంబంధమయిన విషయము. మున్ముందు దానిపని బట్టెదము. ప్రస్తుతము మంగళ ధ్యానము గావింతము, "ఆస్థాన శిల్పి విభూతి చిరాయువు నొందుగాత!"

3 ఉత్త— క్షత్రియ యువకులతో వైశ్య సామగ్రి లనేకము చేసిన విభూతి! "విభూతికి చిరాయువగు గాక!"

1 ఉత్త— అల్లదె! శివ తార వాసులు కొందఱు.

2 ఉత్త— నీకేమి గుర్తు?

1 ఉత్త— చెవులగప్పు కుళ్ళాయి లవిగో! ఎంత వికారముగ నున్నారు! నెత్తిపై నడచుటచే పెరుగుట మానిరా యన్నట్లున్నారు.

2 ఉత్త— ఇన్ని రకముల కుళ్ళాయి లుండ వీరిట్టి దాని నేల గ్రహించిరో దేహమున చెవుల నుంచుట సృష్టికర్త తప్పిద మని తలంచి యుందురా?

1 ఉత్త— వారిలోని విలువయిన స్వల్ప జ్ఞానమును బయల్పోకుండ చెవులకు కట్ట వేసిరి.

3 ఉత్త—వెఱ్ఱిమొగమా, అటుగాదు! అంత కంటె, ప్రపంచ జ్ఞానము వారి లోనికిఁ బ్రవేశించి బాధింప కుండ జేయుటకయి యుండు.

1 ఉత్త—ఉత్తర కూటపు వాఁడెవఁడయిన చెవి నులుపు నను భయము వారి నావహించినది!

(అందరును నవ్వుదురు]

1 ఉత్త—ఓయీ! శివతార మూర్ఖులారా! ఏమి మీకథ?

3 ఉత్త—ఇది మా పండుగ దినమని యెఱుఁగరా? ఱేఁడ, మాతో పాటు అరచుఁడు—"ఆస్థాన శిల్పి విభూతికి చిరాయు వగుగాత!"

1 ఉత్త—మీ గొంతుక లెండి పోయినవా యేమి? బిగ్గఱగా కేక వేయుఁడు—"విభూతికి చిరాయువు ప్రాప్తించు గాక!"

గణేశ—"విభూతికి చిరాయు వగుగాత" యని మేమేల యరవవలెను? అతఁడే మొనర్చెను?

1 ఉత్తర—అదే వినరయ్యా! "అతఁడేమొనర్చెను?" ఈ ఘన వార్త యింకను వారికిఁ జేరనే లేదు! ఇదంతయు వారి కుళ్ళాయిల మహాత్మ్యము!

[ఉత్తరకూట వాసులు నవ్వుదురు]

3 ఉత్త—అతఁడేమి చేసెనా! ఇదిగో! మీరు ద్రాగటకు నీరాతని చేతిలో నున్నది! ఇఁక నేమి కావలె! దాని వదల కున్న నీటి యొద్దడిలో కప్ప లెండి పోయినట్లు మీరెండి పోదురు.

2 శివ—మా నీరు విభూతి చేతులలోనా! ఒక్కమారుగ నతఁ

ను దేవుఁడయి పోయెనా?

2 ఉత్త — వని నుండి దేవుని తొలఁగించెను. దేవునివని కాకఁ దేవుఁడను గొనును.

1 శివ — త్రనిని వనితనము చూచి మనుష్యుఁడ దేవయిన మన్నా?

1 ఉత్త — శోకేమి! ముక్తధార యెట్లు కట్టెరో.

(శివతార వాసులు విఱుగఁబడి నవ్వుదురు.)

2 ఉత్త — ఇది హాస్య మనుకొను చున్నారా!

గణేశ — ఏమి! మరేమిటిది! భైరవస్వామియే మా కొసఁగిన వరము నీ కమ్మితి పురికి చేయుటా!

1 ఉత్త — అదిగో యాఁపఁబడు వాఁడ! నీకుఁ గన్నులు కనఁబడుట లేదా?

2 శివ — శంకరా! ఏమి యీ పరిహాసము. అమ్మయ్యో!

3 శివ — ఈశ్వరా! చుక్కల కేసి మినుకు రూపమున దాఁటు చున్న పెను భూతము వలె నున్నది!

1 ఉత్త — తన కార్యాలో మీకు నీ రంధకుంద సాహ్రనది యీ మింటిదే!

గణేశ — నీ యుపహాస్యమునింక కట్టి వేయుము; నే నూరకొనను. చాలు చాలు! కొంత నీ పూనుకున్న, చంద్రుని నందుకొననీక మ్మ కొడుకు దీనిపై స్వారి చేయు నందువు!

****

ఉత్త—వారి టోపీల మహాత్మ్యమది. వారు హితము వినక నాశన మందుదురు.

1 శివ—మేము నాశన మంద నొల్లము.

ఉత్త—శ్రావ్యముగా మాత్రమున్నది! మిమ్ముల కాపాడువా రెవరి?

గణేశ—మా స్వామి, మా బైరాగి ధనంజయుని నీవు చూడలేదా? ఆయన శరీర మొకటి యాలయమున నున్నది, మరియొకటి వెలుపల నున్నది.

3 ఉత్త—వినుఁడు. ఈవి టోపీల వాండ్రను వినుఁడు! వారి దుర్గతి నుండి యెవ్వరును తప్పింప లేరు.

(ఉత్తరకూట వాసులు పోదురు.)

(ధనంజయుఁడు ప్రవేశము.)

ధన—హీన మతులారా! యేమనుచుంటిరి? మిమ్ముల మృత్యువు నుండి దప్పింప నా చేనున్నదా? అట్లేని, మీరు ముమ్మాటికిని మృతులే!

గణే—విభూతి ముక్తధారా జలము నాపి వేసె నని యుత్తర కూటస్థు లనిరి.

ధనం—కట్టి నడ్డుగ గట్టి రనిరా?

గణేశ—అవును బాబూ!

ధనం—మీరు సరిగా వినలేదు!

గణేశ—అది విన (ప్రయోజనము) లేనిదే! మీ చెవులు న

వ్వింటి నా వద్దనే యిడితిరా? మీ యందరి కొఱకు చేసె విం వల యునా?

3. శివ— వినుట కే మున్నదని, తండ్రీ!

ధనం— అంతర్య మయినను, బాహ్య మయినను, తీవ్ర శ క్తిని వశపఱచు కొనుట స్వల్ప విషయమా?

గణే— కావచ్చును; కాని దీని మాట? నీటిని—

ధనం— అది వేఱు సంగతి. అట్లు జరుగ భైరవుఁడొన్నఁటికి సై పఁడు. నేబోయి యీ యుదంతమును సాంతముగా దెలిసి కొన వల యు. లోకములో ననేకు లనేక విధములుగా జెప్పుచుంద్రు. వాని విన కుండుట బ్రతుక కుండుటయే!

[ధనంజయుఁడు పోవును]

[శివతార వాసుఁడు మఱియొకఁడు ప్రవేశము.]

4. శివ— భీషణా, వార్తలేమి?

భీషణ— శివతారనుండి యువ రాజును తిరుగ రావించుకొ నిరి.

అందఱు— అసంభవము!

భీషణ— మీరు చేసెడి దేమి?

అందఱు— తిరుగ నాతని గొనిపోదుము.

భీషణ— ఎట్లు?

అందఱు— బలవంతమున.

భీషణ— రాజూర కుండునా?

అందఱు— ఆతని లెక్క పెట్టము.

[రణజిత్తు, మంత్రి, ప్రవేశము]

రణ— ఎవరినిరా, లక్ష్యపెట్టక పోతురు?

అందఱు— ఏలిన వారికి చిరాయు వగు గాక!

గణేశ— మీ కడ కొక విన్నపము చేయ వచ్చితిమి.

రణ— ఏ మది?

అందఱు— యువరాజు గారు మాకు కావలె.

రణ— మీ విన్నపము ముద్దుగా నున్నది; కోరిక స్వల్పముగానే యున్నది.

1, శివ— చిత్తము. శివతారకు మే మాతని తిరిగి కొంపోదుము.

రణ— కొంపోయి యుత్సాహముతో పన్నులు గట్టుట మరతురా?

అందఱు— ఏమి చేతుము? తిండిలేక మాడుచున్నాము.

రణ— మీ నాయకుఁ డెక్కడ?

2. శివ-(గణేశుని వైపు జూపుచు) ఇదుగో, మా నాయకుఁడు గణేశుఁడు.

రణ— ఇతఁడు కాఁడు! మీ బైరాగి యేడి?

గణేశ— అదే, వచ్చుచున్నారు.

[ధనంజయుఁడు ప్రవేశము]

రణ— వీరల పై మసల జేసిన వాఁడవు నీవు.

ధనం—నిజమే నయ్యా! నేను కూడ మైమరచి యున్నాను.

రణ—ఏమాటకు మాట బదులు చెప్పకుము. దీనిని చెప్పుము. పన్నుల నీయుట నీకిష్టమేనా?

ధనం—లేదు! నిశ్చయముగా లేదు.

రణ—నీవు పొగరు బోతువు.

ధనం—లేదు కాని దాని నీ కియ్యగూడదు.

రణ—ఏమది కాదా?

ధనం—మా క్షుధ తీర మిగిలిన దానిలో కొంత నీది. కాని మా క్షుధ తీరుటకు వలయునది నీది కానేరదు.

రణ—నా పాలితులు వారిఁ బన్నుల నీయకుండఁ జేతువా?

ధనం—అవును; వారు పితికి తపముచే, రాజునకు సిద్ధముగ నున్నారు. వారికి నే నుపదేశించు నదేమనిన "ప్రాణముతోడ ప్రాణము నర్పింపుఁడు."

రణ—ధైర్యమును చెప్పి వారి పితికి తరుణునకు ప్రకోప శమనము గావించు చుంటివి; కాని యీ ధైర్యమున కా వంత తూటు పడిన వారి భయము రండింతల వేగముతో విజృంభించి వచ్చి వారి నశింపఁ జేయును. నీ లలాట పట్టమున విపత్తు వ్రాయఁబడినది.

ధనం—ఆ పట్టమును నా హృదయ పీఠమునఁ జేర్చితిని. అచ్చట నుండి గదా విపద్రహితుఁడు భగవానుఁడు.

రణ— (శివతొరనాసులకు) మీ రందరు మీ పురమును జేరు డుం; బైరాగి యిచ్చటనే యుండును.

అందరు— వలదు, ఎంత మాత్రము వలదు బడదు.

[పాడును]

గీ॥ ఆగు మంచును నీ వంత యారవ నేల?
ఎంత నిర్బంధ పెట్టిన నంతయైన
దాటి జాలంగ నేర నీ ధర్మ మెపుడు
ఆగు నదియేని యది మాత్ర మాగ గలదు॥

రాజా! నిర్బంధము వలన నీవు దానిని బొంద లేవు. సర్వ ప్రదుండే సర్వ గ్రాహి. నీవు దురాశ చే గ్రహింపఁ జూచు నది యెల్ల తస్కరణమే. ఎవ్వనికి కయిన దాని విడనాడ వలసినదే.

[పాడును]

గీ॥ ఈవు పధించు శిక్షల హెచ్చుగాను
కఠినతయు మూర్ఖ చిత్తంబు గాన బడెడిఁ;
అనుభవించెడు వాఁడొక్కఁడగును సత్యము,
ఇవ్వ వగ్గిన దాని సహించు నతఁడు॥

రాజా! బలము నుపయోగించి పొందిన యీ ప్రపంచము నీ ప్రపంచ మగు కొనుట తప్పినది. నీవు దేనిని స్వేచ్ఛగా నుండ నిత్తువో యదె నీదే; కాని నీవు స్వాధీనము జేసికొన బ్రయత్నింతువు. దన్నది తప్పించు కొనును.

[పాదును]

గీ|| నీ మనో రాగమును బట్టి భూమి నెల్ల
నాట్య మాడించు చనెడు స్వప్నంబు వంద;
అట్టి కన్నుల కౌరవంగ నరయ గలవు
ఈ వెఱుకు గోనట్టి వ వెన్నో జరుగ.

రణ— ప్రధానీ! ఈ బైరాగిని చెఱసాల నుంచుము.

మంత్రి— దేవరా,— (ఆగును)

రణ— ఈ నా యాజ్ఞ నే క్షిప్రముగ లేవటు లున్నది?

మంత్రి—భీకర శిక్షాయంత్రము సిద్ధమయినది. దాని భయంకరత్వమును అతిశయింప బ్రయత్నింప నది తగును.

శివతార—దీని నెన్నటికి జరుగనీయము.

ధనం —నన్ను విడువ్రందు; నా మాట వినరందు! నన్ను విడిచి పోందు.

1 వ శివ—యువరాజుగారిని కూడ మాకు లేకుండ జేసితిరే?

2 శివ—మా కిద్దఱును లేకుండిన మాశక్తి ని భరించు వారెవరు?

ధన— నే జితుడను! నన్ను వెనుకకు పోనీకుందు.

అందఱు—ఎందుచేతను. తండ్రీ?

ధనం—నను పొందితిమని యానందించుటలో మిమ్ములనే మీరు కోల్పోతిరి. ఈ నష్టమును గూడ దీయుట నాతరముగాదు. నాకు సిగ్గు వచ్చుచున్నారు.

1 శివ—క్షమింపుఁడు! అట్టులనకుఁడు! మీ యాజ్ఞను నెర వేర్తుము.

ధనం—అట్టు లయిన నన్ను విడిచి పొండు.

2 శివ—మమ్ము విడిచి యెట్టుండ మీ మనసొప్పునా? మమ్ముల ప్రేమింపవా?

ధనం—ప్రేమచే మిము స్వాతంత్ర్యమం దుంచుట మేలా? ప్రేమచే మిము నులిమి వేయుట మేలా? పొండు! నను విడిచి పొండు!

2 శివ—సరే, బాబూ! మేము పోవుదుము గాని—

ధనం—'కాని' యేమి! తలలెత్తుకొని పొండు.

అందరు—చిత్తము, చిత్తము, ఇదే పోవుచున్నాము.

[మెల్లగ కదలిపోవుచుందురు.]

ధనం—అదియేనా పోవుట! పొండు, వేగముగ పొండు.

గణే—మీ యిష్టము. కాని మీ యూహాపోహలు మీ యాశలు మిమ్ములనే యంటియుండు నని నమ్ముఁడు.

(వారుపోదురు.)

రణ—బైరాగీ, ఏమి నీ యోచన? అంత మౌన మేల?

ధనం—రాజా, వారు నన్ను కలఁత బెట్టిరి.

రణ—ఎందుకయి కలఁత?

ధనం—మీ చండపాలుఁడే, దండముతోఁ జేయ లేక పోయినదాని నే జేసితి నని భయపడుచున్నాను.

✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝✝

రణ—అటు లనుకొనుటకు హేతువేమి?

ధనం—వారి యపాపములు యాశలను బలహీనపరిచితివని తలంచి నా లోన గర్వించితిని; కాని యీ రోజున నేనే వారి యపాపములను యాసలను బెరుగు కొంటి నని, చెప్పకీతి నా మోమున గొట్టినట్లు ప్రవర్తించిరి.

రణ—ఇదంతయు నెట్లు సంభవింప నయ్యెను?

ధనం—వారిని లేపిన గోలంది, వారి మతంబులు పరి పక్వ స్థితిని బొందక మరింత క్షీణించు చున్నవి.

ధనం—రభసావేశులనుగా జేయుటచే జనుల ఋణభారము తగ్గింప లేము. వారి దేవుని కంటెను నేను గొప్పవాని నని వారి నమ్మిక. అందుచే భగవంతునకు వారు సమర్పింప వలసిన విధి పూర్వక ఋణము నే గొట్టివేయ గలనట! ఆ నమ్మికతో వారు కన్నులు మూసికొని నన్ను బట్టుక వ్రేలాడు చున్నారు.

రణ—నిన్నా భగవంతుడనుకొనుచుంటి?

ధనం—కనుక నా యొద్దనే యాగిపోయి, దైవము నెన్నటికి జేరరు. వెలుపలినుండి వారిని బలవంత పెట్టుటచే నేను, లోపలినుండి లిన్నగ నడిపించు భగవంతుని గప్పి పుచ్చితి.

రణ—రాజునకు జెల్లింప వలసిన పన్నుల కట్టకుండ నాప్రదము; భగవంతున కర్పింప వలసిన దాని నీ కొసంగిన నీవు నీ మనంబులో బాధ జెంద కుందువా?

ధనం—సందియ మేమి? బాధ పడుచునే యున్నాను. భూమిలోనికి కుంగి పోవుచున్నట్లున్నాను. వారు ప్రజల నన్నింటిని నాకె యర్పించుటచే కృతార్థమనస్కులయిరి. వారి ఋణ విముక్తులఁ జేయు బాధ్యత నాదగును; నే నట్టి బాధ్యతనుండి తప్పించుకొనలేను.

రణ—ఇప్పుడేమి చేయుట ధర్మమని నీకు తోచును?

ధనం—వారినుండి తొలఁగి దూరముగ నుండుట. వారి మనోవ్యాకులతకు నడ్డకట్టఁ గట్టుటయే నిజమగున, మీ విభూతిని నన్ను నొక్కసారియె భైరవస్వామి శిక్షించును గద.

రణ—అయిన తప్పేల? ముందునకు పోఁగూడదా (యుద్ధవునితో) ఈ బైరాగిని నా గుడారమునకుఁ గొంపోయి యచ్చట నుంచుము.

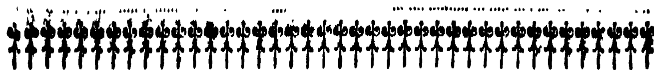
(యుద్ధవుఁడు ధనంజయుని గొంపోవును.)

రణ—మంత్రీ! తక్షణ గృహములోనికిఁ బోయి యభిజిత్తును జూడుము. పశ్చాత్తాప పడుచున్నటు లున్న యెడల—

మంత్రి—స్వామీ, ఇంతకంటె బాగుండునది, మీరే స్వయముగ—

రణ—ఏమి? ఏమి? వాఁడు స్వజనుల పట్లనే ద్రోహి. తన తప్పు నొప్పుకొను వఱకు వాని మొగము జూడను. నే నగరునకు మరలుచున్నాను. వాని నచ్చటికిఁ బంపుము.

(రాజు నిష్క్రమించును.)

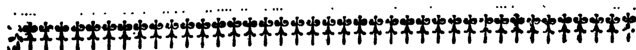

(పాడుచు నగ్నచకులు బయివెళింతురు)

(పాట)

తిమిర హృద్విదారణ
జ్వాల దగ్ధ నిదారుణ
మరు శ్మశాన సంచర
శంకర శంకర
వజ్ర ఘోష వాణీ
రుద్ర శూల పాణీ
మృత్యు సింధు సంతర
శంకర శంకర.

[వారు నిష్క్రమింతురు.)

ముక్తధార

—:o:—

(యుద్ధవుఁడు పు॥ ప్రవేశము)

యుద్ధ—ఏమిది? రాజుగారు యువరాజును జూడకుండ పోవుట!

మంత్రి—తన మనో నిశ్చయమునకు భంగము వాటిల్లునని భయపడెను. అతని మనం బీ సందిగ్ధ స్థితినుంట చేత నే బైరాగితో సంభాషణ సాగించు చుండెను. గుడారమును జొచ్చుటయూ, గుడారము వదలి వచ్చుటయూ, యని నిశ్చయించు కొనలేక పోయెను. నేఁబోయి యువరాజును జూడవలెను.

[ఇద్దఱును పోదురు.]

[ఉత్తర కూటస్థులు కొందఱు ప్రవేశము]

1 ఉత్త—మనము దృఢ చిత్తులమై యుండవలయు. రాజు నొద్దకు బోవుదము రండు.

2 ఉత్త—అటు జేసిన లాభమేమి? యువరాజాయనకు ప్రాణసముఁడు. ఆయన నెన్నఁటికి మనము గ్రహింపలేము. ఆయన మనపై యాగ్రహించును.

1 ఉత్త—అయిన నేమి? మన మనంబుల నించుక యాతనికెఱిఁగింపవలెను; పిమ్మట నేమి జరిగిన జరుగనిమ్ము. యువరాజు మనపై ప్రేమనింత చక్కఁగ వెల్లడి జేసి నందుల కిదియా ఫలము? ఉ

✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤

లేని మాటలు కల్పించి శివశారదను యువతి కన్యను సుత్యాగము చేసి కదా!

2 ఉత్త—ఇదియే సంభవించన ఒక్క విధి జగమున న్యాయము లేదు!

3 ఉత్త—మాప్రభు బుట్టి యోని నమ్మశక్యముగాదు.

1 ఉత్త—రా బాలని రక్షించక పోయిన మనము యుద్ధము చేయ వలెను.

2 ఉత్త—ఏమి చేతువు?

1 ఉత్త—ఆతని నిచ్చుట మందె నీయ గూడదు. నంది లోయ లో నతఁడు గావించిన మార్గమునవే యాతని బంపివేయ వలెను

3 ఉత్త—కాని బాబువా నాపియున్నది యే మనెన, ప్రస్తుత మా తఁడు శివశారలో లేఁడని. రాజసౌధములో మఁమూలని జూడ లేము.

1 ఉత్త—మన కగపడకుండ నాతని రాజా రహస్య దాచి వేయు చున్నాఁడు.

3 ఉత్త—ఆతని దాచెనా! మనము గోడల బద్దలుకొట్టి నాతని నీవ ల కీడ్చికొనివత్తుము!

1 ఉత్త—సౌధమున కగ్గి ముట్టింతము.

(మంత్రియు యుద్ధవుఁడు ప్రవేశము)

1 ఉత్త—(మంత్రితో) మా తోడ దాగుడు మూత లాడకుము! యువరాజా నీవలకు రావిరా!

మంత్రి—ఆతని నీవలకుఁ దెచ్చుటకు నే నెవఁడను?

2 ఉత్త — అదియంతయు నీసహాయ ప్రయత్నమునకై జరిగి యుండద నలే-మాడు, నే చెప్పుచున్నాను. అదంతయు పనికిరాదు! దాగియున్న శాపముండి యాతని నీవల్ల కీడు తెచ్చును.

మంత్రి — అటులైన, ప ప్రాణ బాధ్యత మీరలె వహించి అతని చెఱసాల నుండి వదలి వేయుఁడు.

3 ఉత్త — చెఱసాల నుండియా!

మంత్రి — ఔను రాజాతని చెఱఁబెట్టెను.

అందఱు — రాజు చిరాయుష్మంతుఁడగు గాక! ఉత్తరకూట మహాశయ జయము జయము!

2 ఉత్త — కందు చెఱసాలను జోయి యచ్చట.

మంత్రి — ఏమి?

2 ఉత్త — వినూతి పాటించిన హోరమూలోని పూరును పెకిలివైచి దాదమును యువరాజు మెకను వేయుదము.

మంత్రి — కర్తవ్యమున కాడి చుటచే యువరాజు దోషి యయ్యెనని యనుచున్నారు గదా. అట్టి రాష్ట్ర నిబంధనల మీ నెత్తిమీఁ చుటలో దోషము లేదా!

2 ఉత్త — కేవలము మాట మేలు విషయము.

3 ఉత్త — పోనిమ్ము! మేము నిబంధనల నతిక్రమించిన మాత్ర మేమి?

మంత్రి — మీ పాదముల క్రింద నున్న భూమిపై మీ కిష్టము గనే, భూమాత్మక కశముల మధ్యనున్న శూన్య ప్రదేశము లోనికే

దుముకి వచ్చును. కాని, యీ శూన్య ప్రదేశమును గూడ నిష్ఫపదర ని నేనొక్క చెప్పగలను.

3 ఉత్త—కనుక, మనము పోయి రాచ నగరున కెదుట నిలువఁ బడి, రాజునకు చిరాయువగు గాక, యని యఱచెదము.

1 ఉత్త—అటు జూడు! సూర్యుఁడు గ్రుంకె; ఆకసమున చీఁకటి పర్వుచున్నది. కాని విభూతి గావించిన యంత్ర నిర్మాణ మిఁకను మెఱయు చున్నది. సురాపానముచే నెఱ్ఱ వడిన చందమున దోఁచుచున్నది.

2 ఉత్త—అస్తమింప నున్న వెలుతురు యొక్క తుదికిరణము, ఆ త్రిశూలముపై నుద్వహింపఁ బడినది. అదియొక రీతి-దాని వర్ణింపఁ జాలకున్నాను.

[ఉత్తరకూట వాసులు పోవుదురు]

మంత్రి—ఇప్పుడు తెలిసినది; తన విడిది లోనే రాజు యువ రాజును ఖయిదు చేసి యుంచుటకుఁ గారణము.

యుద్ధ—ఏమి యా కారణము?

మంత్రి—తన దేశఁపు బ్రజల హస్తముల నుండి దప్పించుటకు. కాని, సర్వమును సరళి దప్పినట్లు కనఁబడుచున్నది. క్షణ క్షణము యా వేశ మతిశయించుచున్నది.

[సంజయుఁడు ప్రవేశము]

సంజ—నా యాత్రలను రాజువద్దఁ జూపు వెలుచుచున్నాను. ఏ ల్లపానన నాలినిన్ని సన్నకల్పము ధానివలన సెక్కుడు దృఢ పడునేమొ.

మంత్రి—రాజనందనా, నీ పూర్వక యాదుటకు యత్నింతు

ము. ఇప్పుడున్న చిక్కులే చాలును. క్రొత్త వానిని తెచ్చి పెట్టకుము.

సంజ—ప్రజలతో మాటాడ బోతిని. వారు యువరాజును ప్రాణము కంటె యెక్కువ ప్రేమింతురని నే నెఱుఁగుదును. అతఁడు ఖయిదునుండుట వారు సహింపఁజాలరు. కాని, అతఁడు వంది ద్వారమున దెలిచె నను వార్త విని కోపానల దందహ్యమానులయి నట్లు నే గుర్తించితి.

మంత్రి—ఇట్టి యెడల ఖయిదు మంచుటయే యాతనికి శ్రేయోదాయక మని యెంచవలెను.

సంజ—బాల్యము నుండి నే నాతని నెల్లప్పుడు ననుసరించి యుంటి. ఖయిదులోనికి గూడ ననుసరించెద.

మంత్రి—దానఁ బ్రయోజన మేమి?

సంజ—ఒక్కొక్కఁడుఁ దనంతట దా నర్ధమానవుఁడే. అన్యునొకని దృఢముగాఁ జేసినప్పుడె యాతఁడు సంపూర్ణత గనును. యువరాజును జేరుటలో రాజ సాంగత్యమున సంపూర్ణతఁ గంటిని.

మంత్రి—ఇట్టి పొందు యదార్థ సాంగత్యమైన పట్టున, కేవల బాహ్య సమావేశ మనవసరము. అంబరము నందలి యంబుదమును, అంబుధి యందలి యంబువును యదార్థముచే నొకటియె; అవెంత దూరమున నున్న నేమి? యువరాజు లేని తావుల నీమూలమున నాతఁడు విదితము కావలసియున్నాఁడు.

సంజ—ఇవి నీ సొంత పలుకుల వలె దోచవు యువరాజు మాటల వలె విన నగుచున్నవి.

****

మంత్రి—ఇప్పటి గాలియందెల్లెడల వాని మాటలే! వాని విని వాడుచున్నాము గాని, యయ్యవి వాని పలుకులని మఱచుచున్నాము.

సంజ—బాగుగ జ్ఞప్తికి దెచ్చితివి! దూరమున నుండి వాని శంకించెదరు, ఇప్పుడు రాజు కడకేగెద.

మంత్రి—ఎందునకు?

సంజ—శివతరాయ ప్రభుత్వమును వారికొసంగుమని రాజు నడిగెద.

సంజ—కాలము మించి యున్నది కద.

సంజ—కనుకనె యింక యాత్రకు తరుణము,

[ఇద్దరును నిష్క్రమింతురు.]

(రాజా పినతండ్రియగు విశ్వజిత్తు ప్రవేశము)

విశ్వ—ఎవరక్కడ? యుద్ధవా!

యుద్ధ—స్వామీ!

విశ్వ—చీకటి పడుటకయి వేచియుంటి. నా జాబు చేరెనా?

యుద్ధ—చిత్తము.

విశ్వ—నా పలుకు వినుపించితివా?

యుద్ధ—స్వల్పకాలములో నీ వెఱుంగ గలవు. కాని,—

విశ్వ—నీవున్నయెడల నమ్మకము మానుము. అతని విన్నపముల రాజు సిద్ధపడి యుండవలెను. కాని, యేదేని మోసవశమున, రాజాన కెట్లు, ఋషులంత తెలవకయున్న పిమ్మట గ్రహించిన, రాజు ప్రాణము వారి చేతను కడుపటి బడును.

****

యుద్ధ—కాని, అట్లు చేసిన వాని, రాజెప్పటికిని క్షమింపఁడు.

విశ్వ—నా సైనికులు నిన్ను నీ రక్షకులను బట్టుదురు. ఆ బాధ్యత నాది.

[బయటనుండి కేకలు; అగ్ని! అగ్ని!]

యుద్ధ—అల్లదిగో! రక్షకులుండు గది యొద్ద నున్న వంటలు జేయు గుడారమున కగ్గి నంటించిరి. ధనంజయుని యువరాజును కారాగార విముక్తులఁ జేయుట కిదియ యదను.

[అతఁడు పోవును; కొంత సేపటికి అభిజిత్తు ప్రవేశము.]

అభి—(విశ్వజిత్తుతో) ఇక్కడే నుంటి వేల?

విశ్వ—నిన్ను బట్టుకొన వచ్చియుంటి. నీవు మోహన గిరికి రావలసియున్నది.

అభి—నేఁడు నన్నెవియు బంధించ లేదు,-అగ్రహముగా నిమ్ము అనుగ్రహము కానిమ్ము. గుడారమునకు నిప్పు నంటించిన వారలు మీరని గదా మీ యూహ? అట్లు కాదు! ఈ అగ్ని నాకై వేచియున్నది. చెఱయం దుండుటకు గడువు నాకు లేక పోయెను.

విశ్వ—ఏమి, నాయనా! నీవు చేయ వలసిన పని యేమి?

అభి—నా పుట్టువు తోడఁ బ్రాప్తించిన ఋణము నే దీర్చవలెను. ముక్తధారా ప్రవాహము నన్ను పుట్టుక తోడనె దాది వలె పెంచినది; దానికి నే స్వేచ్ఛ నొసఁగ వలెను.

విశ్వ—ఈ దినమున గాదు. అట్లు చేయుటకు కావలసినంత కాల మున్నది.

* *

అభి — నాకు తెలిసినదది. అట్టి కాలము తిరిగి ఎన్నడు వచ్చునో యెవ రెఱుఁగుదురు.

విశ్వ — మేమును నిన్ను జేరెదము.

అభి — కాదు; ఆ కృత్యము నేఁ జేయవలసినది; మీ కందు సంబంధము లేదు.

విశ్వ — నిన్ను ప్రేమించు శివతరై వాసు లీ పనియందు నీకుఁ దోడ్పడ నుద్యుక్తులయి యున్నారు. — అట్టివారిని నీ వెంటఁ బిలువవా?

అభి — నాకు వచ్చిన సందేశము వారికిని వచ్చిన దాఁక వారు కనిపెట్టుకొని కూరుచుండరు. ఆ సందేశము వారిని తప్పు త్రోవను బడఁజేయును.

విశ్వ — చీఁకటి పడుచున్నది, నాయనా!

అభి — సందేశము వచ్చిన దిశనుండి వెలుతురు వచ్చుచున్నది.

విశ్వ — నీ పక్షమునుండి నిన్ను త్రిప్పు శక్తి నాకు లేదు. నీ వంధకారమున నిమగ్నుఁడ వగుచున్నను, దేవుఁడు నిన్ను పరిరక్షించునని నమ్ముచున్నాను. నిన్ను భగవంతుని చేతులలో విడచెదను. ఆశాభరితమగు నొక్క నుడువును నా చెవిఁబడఁ జేయుము. తిరిగి మనము కలసి కొందుమను మాట చెప్పుము.

అభి — ఒక్కటి జ్ఞాపక ముంచుకొనుము; మన మెప్పటికిని వేఱు పడఁజాలము.

[వారెదురు దిశల బోవుదురు.]

ముక్తధార

—:o:—

[వటుఁడు, ధనంజయుఁడు, ప్రవేశము.]

వటు—తండ్రీ, దిన మంత్యమయినది; చీఁకటి క్రమ్ముచున్నది.

ధనం—తనయా, మన వెలుపలి వెల్తురు నాధారము చేసికొని యుండుటకు మనమల వడితిమి; అందుచే చీఁకటి బడినపుడు మనము కాన లేకున్నాము.

వటు—భైరవ స్వామి యీ దినమున నృత్యము చేయఁ బ్రారంభించునని తలఁచి యుంటిని. కాని శిల్పియగు విభూతి తన యంత్రముచే నాయన కాలు సేతుల గట్టి వేసెనా యేమి?

ధనం—భైరవుఁడు నృత్యము జేయ ప్రారంభించునది మన కగోచరము. అది యంత మొందునపుడె ప్రకటితమగును.

వటు—మాకు ధైర్యముఁ జెప్పుము. గురూత్తమా, మాకు భయమగుచున్నది! మేల్కొనుము, భైరవా! మేల్కొనుము! వెలుతురు పోయినది! దారి కాన్పించుట లేదు! ప్రతి వచనము విఫలమగుచున్నది! ప్రాణ వినాశక! ఇంకను భీకర తరమయిన దానిచే మా భయము నశింపఁ జేయుము!

భైరవా, మేల్కొంచుము! మేల్కొంచుము! [వెళ్ళును.

[ఉత్తరకూటపు జనులు ప్రవేశము.]

1 ఉత్త—అబద్ధము! అతఁడు చెఱసాలలో లేఁడు! వారెక్కడనో యాతని దాఁచి యుంచిరి.

2 ఉత్త—వాళ్లు గాంచ గల్గుదుమో చూతము.

ధనంజ—లేరు, లేరు! వారెన్నటికిని గాంచి యుండ లేరు. గోడలు విరిగి పడును; ద్వారము ముక్కలయి పోవును. చీకటి కోణము లోనికి వెలుతురు చొచ్చును; సర్వమును స్పష్టపడును.

1 ఉత్త—ఎవరిది? నన్నింతే భయపెట్టినాఁడు?

3 ఉత్త—ఇది యంతయు బాగుగ నున్నది! మన మెవరినో యొకరిని హింసింప వలెను. ఈ బైరాగి బాగుగ బంకె వచ్చును. ఆతని బంధించుము!

ధనంజ—ఎప్పుడును తనకుఁ దానె వశుఁడై యున్న వానిని బట్టుట వలనఁ బ్రయోజన మేమి?

1 ఉత్త—నీ వైరాగ్యమును వెనుకఁ బెట్టెదము. మేము నీ యనుచరులము గాము.

ధనం—మీ రదృష్టవంతులు! గురువు ననుసరించి గురువును గోల్పోయిన నిర్భాగ్యులను గొందఱ నే నెఱుఁగుదును.

1 ఉత్త—ఎవరు వారి గురువు?

ధనం—ఎవని వలన వారు దెబ్బలుఁ గొను చున్నారో, యతఁడే నిజమయిన గురువు.

[అప్రకాశుఁడు పాడుచుఁ బ్రవేశించును.]

తిమిర హృద్విదారణ
జ్వలదగ్ని నిదారుణ
మరుశ్మశాన సంచర

శంకర శంకర

వజ్రఘోషవాణీ

రుద్ర శూలపాణీ

మృత్యుసింధు సంతర

శంకర శంకర.

3 యాత్రి—అటు జూడుము! దానివైపు చూడుము! చీకటి పడు చుండిన యంత్రము వల్లెఁ గనుపడుచున్నది.

1 యాత్రి—పగటి వేళ నిన దీప్తిని మించ నను కట్టినది; ఇప్పుడు పలుపు వనమున చీకటిని జయింపఁ జూచుచున్నది.

అది యొక భూతము వలె నున్నది!

2 యాత్రి—విభూతి దాని నామము దిరిగ నేల గట్టెనో బోధ పడకున్నది. ఊరక నెక్కడ నున్నను దానిని జూడకుండ లేము. ఆకాశమును భేదించు అస్త్రమువలె నున్నదది.

[నాలవ పురవాసి ప్రవేశము]

4 యాత్రి—చెలుపాలు గాఁడ యున్న గుణములతో గూడు యువరాజు రాజాపిన తండ్రి ఖడ్గాంతమున తీసుకపోయెను.

1 యాత్రి—వాని యొక్క ప్రాయమేమి?

3 యాత్రి—శత్రు మూర్ఖుల శోణితము వాని నాడుల ప్రవహించుట సూచించును. రాజు తగిన రీతిని యువరాజు శిక్షింపఁ దేహోయను భయముచే నాలుగట్లు చేసియుండును

1 యాత్రి—ఎంత ఘోరము! ఒక్క పని యోజింపుఁడు! మన యువరాజు శిష్ట ... మనసుగల పొంక్కని సతఁమ్ము స్వీకరించుటయా!

2 ఉత్త—మిత్రమా! దీనికిఁ దగిన పని యేమనిన—నీకుఁ దెలిసి నదా?

1 ఉత్త—ఆఁ, అవును! అతని రాష్ట్రములో నున్న సంవర్ణ ఖని—

3 ఉత్త—అతని కోట్టములో కనీసము, యేఁబది వేల పశువులు న్నవని నమ్మకమయిన తావు నుండి వింటిని. ప్రతి పశువును నొక్కొకటిగ నెంచి వానిని స్వాధీన పఱచు కొనెదము. ఎంత దుర్భరాము!

4 ఉత్త—అదియుంగాక, వతనికి కాశ్మీర వనము నుండి వచ్చు సంవత్సరాదాయము అగుమ పక్షము—

2 ఉత్త—అవునవును! వాని రాష్ట్రముచే దాని గ్రక్కించవలె ను. ఎంతటి తిరస్కారము!

1 ఉత్త—రండు! రాజునకీవిషయము గూర్చి తెలియఁజేయుదము.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు]

[ఒక పాంథుఁడఱచుచుఁ బ్రవేశించును]

మొదటి పాంథుఁడు—బుడాస్! శంభూ! బుడా—అన్! శంభూ—ఊ—ఊ! అబ్బ! ప్రాణము విసిగి పోవుచున్నది! అద్ద్రోవను వచ్చి నన్ను గలసి కొందుమని చెప్పుచు వారు నన్ను ముందుగ బంపిరి. కాని వారి జాడయే లేదు—(పైకిఁ జూచుచు) అమ్మ య్యో! ఆ పైని నల్లని యినుప పిశాచము! నన్ను జూచి వెక్కిరించు చున్నది! నన్ను భయకంపితునిగఁ జేయుచున్నదే!

[మఱియొక పాంథుడు ప్రవేశము]

ఎవరచట? పలుక వేల? బుడాన్!

రెండవ పాంథుడు—నన్ను నిముకుడందురు; ప్రమిదలనమ్ము వాఁడ. నేఁడు రాజధానియందు రేయంతయు నుత్సవము గాన ప్రమిదలు కావలసి యుండును. నీ వెవరవు?

మొదటి పాం—నా పేరు హుబ్బా. గ్రామముల వెంబడి సంచారము చేయు వేష గాంధ్ర మేళము లోని వాఁడను. నీ త్రోవలో మా మేళమును జూచితివా? అందు, అను మానాయకుఁ డగపడెనా?

నిముకుఁడు—ప్రజలు తండోప తండములుగ వచ్చుచున్నారు, వాని గుర్తింప నా కెట్లు సాధ్యము?

హుబ్బా—మా అందు సాధారణుఁడు కాఁడు. కేవలము సంపూర్ణ మానవుఁడు. గుంపులో నతని నాన వాలు బట్టుటకు సంలోచన మా లవసరము లేదు. ఆతఁడు తునియ యనుకొంటివా? కాదు, కాదు—ఏమోయి! నీ వద్ద గంపలో నెంత ప్రమిదల నరకున్నది? నా కొక్కటియవా? ఇంటనున్న వారి కంటె వీధియున్న వారికి దీపపు టవసర మెక్కువ.

నిముకుఁడు—ఎంత విలువ నిచ్చెదవు?

హుబ్బా—ఇయ్య గలిగి యున్న యెడల, నిన్ను బిగ్గరగ నాక్షాపించి యుండును గాని, నా కోమల గాత్రమును నీ పై వ్యర్థ పుచ్చుదునా!

నిముకుఁడు—హాస్యగాని వలె నున్నావే!

[పోవును.]

హుబ్బా—ప్రమిదను ఋజువుకొన లేక పోతిని గాని హాస్య గాడనని ఘనత గాంచితి. ఇదియును యెంత మేలో! చీకటిలో నుయి న గుర్తింపజేయుటకు తగు హాస్య గాంభీర్యము గలదు. ఈ చిమ్మటల గోల వలన నెంత బాధ! అంబరగ శరీరాంగములను సూదులుండి వానికి వినబడు శక్తిగూడ గలుగుట తోచు చున్నది!

—నా హాస్యమును ప్రకటించుకంటె నా ప్రమిదల నమ్ము వానిపై నా బలమును వినియోగించిన నెంత బాగుండును!

[దండు గూర్చు వాడొకడు ప్రవేశము.]

దండుకూర్చువాడు.—లెండు! లే లెండు.

హుబ్బా—అయ్యో కర్మమా! నీవు వచ్చి నన్నిట్లు బాధించెదవేల నయా?

దండు—బయలుదేరుటకు సిద్ధపడుము!

హుబ్బా—మిత్రమా, సరిగా నా యుద్దేశము నదియే. నేండుకు బోవ యత్నించు నప్పుడొక చోట దగులు కొనుటచే గూర్చున్న పాత్రమును నెమరుసకు దెచ్చి కొను చున్నాను.

దండు—నీ దండులోని వారు సిద్ధముగ నున్నారు. నీ వొక్కడవే తక్కువ.

హుబ్బా—ఏ యిటువంటివి? స్పష్టముగా నర్థముగాని మాటల నవగాహన చేసి కొనుటలో మహా ద్రష్ట తెలివి శూన్యులము మేము. దీని మాహాత్మ్య వారము. 'నా' దండు అనుటలో నీ యభిప్రాయమేమి?

దండు— మాటల వలన గాక, ఇతర మార్గముల మా యభిప్రాయమును స్పష్టపరచుటలో [illegible]

********************. ***************************

ము. బాబు వా వారము. (ఒక్క త్రోపు త్రోయును) ఇప్పుడు తెలిసిందా?

హుంబ్యా—ఆఁ! ఔను! దీని యాథార్థము మాత్రములో నే మరి, నే బోయి తీరవలెను, ఇష్టమయినను, కాక పోయినను, కాని, ఎక్కడనో? దయచేసి మీ జవాబు నీ పర్యాయము కొంచెము మెల్లగ నెమ్మదిగా నిండు. మీ మొదటి మాటల త్రోపు నా మనస్సును చాల వఱకు నిర్మలము గావించినది.

దండు—నీవు శివతారకుఁ బోవలసి యున్నది.

హుంబ్యా—శివతారకే! ఈ చీఁకటి రేయినా! అక్కడియాట యేకథను?

దండు—ఏ కథనా? నంది ద్వార దుర్గమును తిరిగి కట్టుట.

హుంబ్యా—నా సాయము చే దుర్గమును దిరుగ కట్టనెంచితివా? అయ్యో! మిత్రమా, ఈ యంధకారమున నాపై నీ దృష్టి సరిగ ప్రానకుంట చేతనే నీ విట్టి యసంభవము నుచ్చరించితివి! నేను—

దండు—నీ తెలివియున నా కేమి? నీకు రెండు చేతులున్నవి.

హుంబ్యా—అందుకు నే నేమియు చేయ లేక పోతిని, కాని వీటి నటుట—

దండు—నీ చేతుల యుపయోగపడునని నిర్ధారణ నీ నోటి వెంబడి కాదు. సమయము వచ్చినప్పుడు మేమె కనుగొందుము. ఇఁక రమ్ము.

[దండు కూర్చొన్నాఁడిక నొకఁడు ప్రవేశము]

2 దండు—ఇచట నొకఁడున్నాఁడు, కంకరా

****

కంకరుఁడు — ఎవఁడువాఁడు

పాంథుఁడు:— నేనెవరును కానయ్యా! నాపేరు లక్ష్మణుఁడు, భైరవాలయములో జయ ఘంట మ్రోగించువాఁడను

కంకరుఁడు__అటయిన నీచేతులు గట్టివే శివశారకు రమ్ము!

లక్ష్మ—అయితే ఘంట మాట?

కంక — భైరవుఁడు తనఘంటను తానె మ్రోగించుకొనును.

లక్ష్మ—మ్రొక్కెదను! నన్ను దయను జూడుఁడు! నా భార్యకు జబ్బుగా నున్నది.

కంక——నీవు లేకున్న నేమి? ఆమె జబ్బు కుదురును; లేకున్న నామె మృతి నొందును. నీ వింట నున్నను నదియే జరుగును.

పులబ్బా—ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా, లక్ష్మణా! గడబిడ చేయకుము. పనిలో ప్రమాదము లేక పోలేదు, నే నెఱుఁగుదును. కాని నీవు దాని కడ్డుజెప్పటలో కూడ ప్రమాదమున్నది; అప్పుడే నేనుదాని కొంత రుచి చూఁచితిని.

కంకర—అదిగో వినుము! నరసింగుని మాటవలె నున్నది.

[గుంపుతో నరసింగుఁడు ప్రవేశము.]

కంకర—శుభ మేనా వర్తమానము; నరసింగా?

నరసింగు__మనపనికై వీరిని పోఁగుఁజేసితిని. మఱికొంత మంది నప్పుడే పంపివేసితి.

గుంపులో నొకఁడు—నేను వెళ్ళను.

కంకర—ఎల? నీ యసందర్భ మేమి?

****

ఒకడు—ఏమియు లేదు. కాని నే వెళ్ళుటలేదు.

శంకరు—వీని పేరేమి, నరసింగా?

నరసింగు—ఈతని పేరు వనవారి. తామర గింజల నుండి జపమునకై పూసలఁ జేయును.

శంకరు—వాని సంగతి నేను కనుగొన నిమ్ము (వనవారితో) నీ కేల వెళ్ళుట కిష్టము లేదు!

వనవారి—శివతారవాసులతో నాకు కలహము లేదు. వారు మనకు విరోధులు కారు.

శంకరు—కాని, మనమే వారి విరోధుల మనుకొనుము! దానిలో మాత్రము మనకు బాధ్యతలేదా?

వనవారి—ద్రోహముఁ జేయుటలోఁ బాల్గొనుట నా కిష్టము.

శంకర—న్యాయనిరూపణ స్వాతంత్ర్యము నీ కున్న గదా లెప్ప తప్పు కాగలదు. ఉత్తరకూటస్థులెల్లరు, నొక గొప్పసంఘము. అందు నీ వొక భాగము. సంఘములో నొకఁడ వగుటచే నీ వేమి చేసినను, దానికి నీవు బాధ్యుఁడవు కావు.

వనవారి—అంతకంటె గొప్ప సంఘ మొకటి యున్నది. అందు ఉత్తరకూటము శివతారయు గూడ భాగములే.

శంకర—ఓయి, నరసింగా! వీఁడు వాదించుచున్నాఁడే! వాదించు వాని కంటె దేశమున కరిష్టకారి లేఁడు!

నరసింగ—కఠినమైన పని చేయించుట యే దానికి మందు! అందు చేతనే వానిని మాతో గొనిపోవుచున్నాము.

ధనవారి— నా వలన మీకు శ్రమయే కాని, మీపనికి నే నే మియు సహాయోగించను.

శంకర—నీ వృత్తాంత మాటమునకే శ్రమ నిచ్చుచున్నాడ. అందుచే నిన్ను వదల్చు కొనఁ జూచుచున్నాము.

హుబ్బా—ఓయి బన్వారీ, ప్రియ మిత్రమా! నీవు వివేకవ ముగ ఉత్తర వారి తెగలోని వాఁడవు వలె నున్నావు; బలవంతు లగు వారి తెగ యొకటి గలదని నీవు గమనించవ పున్నావు. ఈ రెండు తెగలవారును పొసఁగ కుండును! వారి పద్ధతిని నీవు నేర్చుకొనవలెను, లేక నీ పద్ధతిని విడచి యూరకుండవలెను.

ధనవారి—నీ పద్ధతి యేమి?

హుబ్బా—నాకు పాట పాడుట వాడుక. కాని అది యిప్పుడు నిరుపయోగమని యూరక యున్నాను.

శంకర—(ధనవారితో) ఈ సందర్భమున నీ వేమి చేయుదువో తెలుపుము.

ధనవారి—ఇఁక నొక అడుగయినను ముందు వేయను.

శంకర—హో, అలాగునా! అయిన మేమే నిన్ను కదలునట్లు చేయుదుము. ఎవరక్కడ! వీని నీ త్రాటితోఁ గట్టి వేయుఁడు.

హుబ్బా—(అడ్డువచ్చి) అయ్యా, అయ్యా! దయచేసి నా దొక మాట వినుఁడు, నా కొప్పగించుకుఁడు! ఈతని మోసికొని పోవుటకు వృథ పఱచవలసిన శక్తిని బాగుగ వినియోగించుటకు తరిణము గలదు.

శంకర—మాత్రం కూటములు సేవింప నిష్టపడని వారి యెడ మేము గొప్ప వలసిన కఠిన ధర్మము గలదు; దాని నవద్ధ చేయఁ జాలము. తెలిసినదా?

హంబ్వా—ఆఁ, అలాగునా! చాలు బాగుగ తెలిసె!

(నరసింగు, శంకరుఁడు, తప్ప మిగిలిన వారెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

నరసింగు—ఇదిగో! విభూతి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతఁడు చిరాయువు నొందుఁగాక!

[విభూతి ప్రవేశము]

శంకరుఁడు—మేము చాల కలుష పని జేసితిమి, మాగుంపు పంపలి పని వాండ్ర సంఖ్య హెచ్చినది. నీ విచ్చ శ్రుల నుంటేమి నీ మైత్రి యుత్సవము పద్ద నంటలు నెదురు చూచుచున్నారు.

విభూతి—ఈ యుత్సవము నా కేమియు నిష్టము లేదు.

నరసింగు—ఏల?

విభూతి—నన్ను ఆహ్వానించుటలో నా కగు గౌరవమును తగ్గించుట కయి, కావలసిగ నేఁడే నంది ద్వారపు సమాచారము తెలుపఁ బడినది. నాపై కత్తి గలదు, కొండలకు.

శంకరుఁడు—కత్తి యెవరికి?

విభూతి—వారి పేరును ఉచ్చరింప నాకిష్టము లేదు. వాని పేరు మీ రంత తెలిసిన దే. నాకంటె నెక్కుడు గౌరవమును బొంద వలెనని మిక్కిలి తల్లడిల్లు చున్న వాఁడతఁడు. ఇంకను నీ కొక విషయముఁ జెప్పలేదు. నన్ను మోసము చేయుటకు అన్య పక్షము నుండి యొక వార్తాహరుఁడు నా కడకు వచ్చెను; కట్టినను బడగొ

ట్టుటకు సంసిద్ధులయి యున్నారని గూడ సూచించెను.

నరసింగు—ఏమి బాగరు!

కంకరు—దాని దెబ్బను సహింప గలిగితివి, విభూతీ?

విభూతి—పిచ్చి యుత్తరుల పాటింప నేల?

కంకరు—వాని పాటింపక నిర్భయముగా నుంట మంచిదా? ఒక నొకప్పుడు చెప్పినది నాకు జ్ఞాపక మున్నది. కట్ట యొకటి రెండు చోట్ల బలహీనముగా నున్నదనియు, ఆచోట్ల ననుల భిన్నగ—

విభూతి—ఈ చోటుల విషయ మయి తెలిసిన వారికి కింకొక విషయము తెలియక పోదు; ఆ చోటుల చేయి వైచిన ప్రవాహములోఁబడి వారును గొట్టుక పోదురు.

నరసింగు—ఆ స్థలముల యందు రక్షక భటుల నుంచుట యుచితము గాదా?

విభూతి—మృత్యు దేవతయే వానిగాచు చున్నది, నే కట్టిన కట్టకు లేమాత్రమును భయము లేదు. నందీద్వారమును ఇంక నొక్కసారి బంధించితినేని, నా జీవితేప్సిత మీడేరును; సంతోషముగ ప్రాణముల విడువ గలుగుదును.

కంకరు—దానిం జేయుట నీ కేపాటిపని?

విభూతి—పనియట్లు సిద్ధపఱచి యుంచితి. ద్వారము మాత్రము కొంచ మిన్నముగా నున్నది; కొలది మంది మనుష్యులయినను దానిం గాపాడు కొనఁ గలరు.

కంకరు—అటు లయిన, మృత్యువు వాతఁబడు వారు కావలెన

స్న మాట.

[తెర వెనుక నుండి ధ్వని]

భైరవా, భైరవా, లెమ్ము.

(ధనంజయుఁడు ప్రవేశము)

శంకరు—సాహస కృత్యమునకు పాల్పడియున్న యిట్టి తరుణమున మన కిది యొక దుశ్శకునము.

విభూతి—బైరాగీ, నీవంటి సన్న్యాసులిది వఱకెన్నఁడును భైరవు మేల్కొలుప లేక పోయిరి. కాని నీవు భక్తిహీను లగుటచే నా వంటి మనుజులు భైరవుని గట్టిగ లేపఁబోవు చున్నారు.

ధనం—ఆయనను లేపుట మీకుఁ గాదని నే చెప్ప దనుకొన లేదు.

విభూతి—మేము మేల్కొలుపు పద్ధతి జయ ఘంటల మ్రోగించుటయు దీపముల వెలిగించుటయు కావు.

ధనం—కాదు! మీ రాయనను సంకెలలతో బంధించినపుడు వానిని త్రెంపి వేయుటకు మేల్కొనును.

విభూ—మేము వేయు సంకెలలఁ ద్రెంప సులభము గాదు. పాపములు లెక్క లేకుండ నున్నవి; అట్టి సంకెలలు ముళ్ళును లెక్క లేనన్ని గలవు.

ధనం—ఆ టంకము దాఁట నశక్య మయినపుడు, ఆతఁడు లేచు సమయము వచ్చును.

[భైరవ భక్తులు పాడుచు ప్రవేశింతురు.]

[పాట]

జయ భైరవ జయ శంకర.
జయ జయ జయ ప్రళయ కర
శంకర శంకర.
జయ సంశయ భేదన
జయ బంధన ఛేదన
జయ సంకట సంహార
శంకర శంకర.

మంత్రి—దేవా! మన విధించిన నిర్మాణమవ్య మైనది; అందు చా భాగము దగ్ధ మైనది. అప్పటి నుండియు కోలాహల మగు [illegible]

రణ—వారి మాట తేమి; అభిజిత్తు ఎక్కడనో? మాకు తెలిసి తీరవలెను.

శంకర—దేవా! యువరాజు విషయములో మేము మీ శిక్షకు పాత్రులమని ఒప్పుకొను చున్నాము.

రణ—వంత స్వామిని శిక్షించుటకై మీ సమ్మతికై నేను వేచి యుండవలెనా?

శంకర—అతని చెప్పుటకు కాక లేనప్పుడు ప్రజలు వారి [illegible] వంటిని నను మానింతురు.

రణ—అనుమానమా? ఎవరిపైన?

శంకర—క్షమింపుడు; దేవా! యుష్మత్పాలితుల మన నెత్తి పై తము శంకింపగవలెను. యువ రాజు శీఘ్రముగా కనుగొనని పో

తుఫ్రచే వారు మిక్కిలి యాతురత జెంది, ఆనందము కనఁబడిన యొకల మీ తీర్పునకై వేచి యుండు నట్లుండిరి.

విభూతి—మా యంతట మేమె నంది దుర్గమును గట్టి ప్రాను కొంటిమి.

గణ—ఆ పనిని నా కయి యేల విడువ లేదు?

విభూతి—యువ రాజు గావించిన యీ దారుణ కృత్యమున కు మీరు రహస్యముగ నుత్తరువు పాలించితి రని మే మనుమానింప మా కధికారము గలదు.

మంత్రి—అయ్యా! ఒక దెస స్వోత్కర్ష చేతను ఇంకొ నొక దెస క్రోధా టోపము చేతను ప్రజల మనంబు కలఁతఁ జెందినది. నీ యాతురత వలన వారి యా తురతను వృద్ధి జేసి వాని యుద్రేకమును మరింత హెంపు జేయకుము.

గణ—ఎవఁడక్కఁడ? ధనంజయుఁడా?

ధనం—తమరు నన్ను మఱచి పోనందులకు సంతసించుచు న్నాను.

గణ—అభిజిత్తు ఎచట నున్నాఁడో నీవు నిశ్చయముగ నెఱుఁగుదువు.

ధనం—నాకు యథార్థముగఁ దెలిసిన దాని నేను రహస్యముగ నుంచను.

గణ—అయ్యో! నీ విచట నేమి చేయుచున్నావు?

ధనం—యువరాజు దర్శనమునకై వేచి యున్నాను.

[బయట నుండి అంబగొంతుక వినఁబడును.]

మామా! సుమనా! నాథునా! చీఁకటి పడినది! [illegible]

పిల్చు!

రణ—ఎవరా పిలుచు చున్నవారు?

మంత్రి—అదె యాపిచ్చి మానిని యంబ.

(అంబ ప్రవేశము.)

అంబ—వాడింకను తిరిగి రాలేదు

రణ—నీ వాతని నేల వెదకెదవు? కాలము వచ్చి యుండెను; భైరవుడు పిలుచుకొని పోయెను.

అంబ—భైరవుఁడు పిలుచుకొని పోవుట యేనా? ఎన్నఁటికిని తిరుగ బంపరాని మహాపాపముగా నయిన దీ శిక్ష మందయునా? నా సుమనా! [అంబ నిష్క్రమించును.]

[వార్తా వహుఁడు ప్రవేశము]

వార్తా—శివతారనుండి జన సమూహ మొకటి దాడి వచ్చుచున్నది.

విభూతి—అ దెట్లు సంభవించెను? ఆకస్మికముగా వారిపైఁబడి వారిని నిరాయుధులుగఁ జేయ నుపాయము పన్నితిమి. మనలో ఎవఁడైన నొక ద్రోహి యుండనోపు! శంకరా! నీ గుంపులోని వారు తప్ప పరు లెవ్వరు నెఱుఁగరే; ఎట్లు?

శంకరు—విభూతీ! మమ్ములను నీ వనుమానించెదవా!

విభూతి—అనుమానమునకు మేర లేదు.

శంకర—అయిన, మేముగూడ నీపై ననుమాన పడెదము.

విభూతి—అందుకు మీ కధికారమున్నది! కాని సమయము వచ్చినపుడు దన్నియు పరిష్కరింపఁబడును.

రణ (వార్తావహునితో) వారెందులకు వచ్చుచున్నారో నీ వెఱుఁగుదువా?

వార్తా—యువరాజు ఖైదులో నున్నాఁడని విని, వారాయనను వెదకి విముక్తుని గావింప వచ్చుచున్నారు.

విభూతి—వాఁని వలెనే మేమును అతని వెదకుచున్నాము. ఎవ రాతని కనుగొన గలరో చూతము!

ధనం—శత్రువులును ఆతని కనుగొనఁ గలరు. ఆతనికి ప్రియు లెవ్వరును లేరు.

వార్తా—శివ తార ప్రజా నాయకుఁడు గణేశుఁ డడిగో వచ్చుచున్నాఁడు.

[గణేశుఁడు ప్రవేశము]

గణే—(ధనంజయునితో) తండ్రీ! అతని మేము కనుగొందుమా?

ధనం—ఆఁ.

గణే—మాకు వాగ్దానమును గావింపుము!

ధనం—తప్పక మీ రాతని కనుగొందురు.

రణ—మీ రెవరి కొఱకు వెదకుచున్నారు?

గణే—రాజా! నీ వాయనను విడచి వేయవలెను.

రణ—ఎవరిని?

గణే—మా యువ రాజును! ఆయన మా రక్షకుఁడు. మాకు కావలెను! మాకు ప్రాణాధారమైన వాని నన్నింటిని—ఆయనను గూడ—నీవు బంధించెదవా?

ధనం—తెలివి హీనుఁడా! ఆయనను బంధించుటకు సామర్థ్యమెవరికి గలదు?

గణే—మే మాయనను రాజుగ చేసి కొందుము.

ధనం—సరే, తప్పక చేసి కొనుఁడు. రాజ కిరీటముతో నాతఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

[భైరవ భక్తులు పాడుచు ప్రవేశము.]

[పాట]

తిమిర హృద్విదారణ
జ్వలదగ్ని నిదారుణ
మరు శ్మశాన సంచర
శంకర శంకర
వజ్ర ఘోష వాణీ
రుద్ర శూల పాణీ
మృత్యు సింధు సంతర
శంకర శంకర

[దూరము నుండి అంబ కంఠము వినఁబడును.]

అంబ—అమ్మ పిలుచు చున్నది, సుమనా! అమ్మ పిలుచు చున్నది.

మరలి రమ్ము, సుమనా! మరలి రమ్ము!

(దవ్వున నొక శబ్దము వినఁబడును.)

అభిజి—వినుఁడు! అదియేమి? ఆధ్వని యేమి?

ధనం—తిమిర హృదయము నుండి యేతెంచు నొక్క సవ్వడి,

అది.

విభూతి—కారకుండుడా! ఏ దిశనుండి ధ్వని వచ్చుచున్నదో గమనింపుడు.

[దూరమునుండి సన్నగాగా వినబడును.]

జయము! భైరవునకు జయము!

విభూతి—(మోకాళ్ళ భూమిపై చెవియుంచి వినుచు) అది నీటి ధ్వని.

ధనం—నృత్యమందు మృదంగముపై ప్రథమ తాడనము.

విభూతి—ధ్వని అంతకంతకు హెచ్చుచున్నదే!

శంకరు—నాకు తోచినది—

నరసింగు—అవును! నాకును తోచుచున్నది.

విభూతి—దైవమా! ఇంకనను మానము లేదు. ముక్తధారా జలము విముక్తమైనది!—ఎవరట్లు చేసెను?—కట్టను ఎవరు తెగగొట్టిరి? వానిని తప్పక శిక్షింతుము! దీని తప్పించుకొన లేదు!

[త్వరముగఁ బోవును.]

[కాని వెంబడి శంకరుడును నరసింగుడును త్వరముగ బోదురు.]

రణ—మంత్రీ! ఏమియగు!

ధనం—బంధ విమోచనకొఱకు చేయు విందుపిలుపు—
[పాడును.]

ద్వారపాల! ఆడె మృదంగ నినాదము త్రికింపగను
హృదయపు ప్రేమతో నెసఁగ ప్రోగెడును

మంత్రి—అభిజిత్. ఇది—

రణ—అవును, ఇది వాని పనియే!

మంత్రి—ఇంకెవ్వరియును గాదీపని; ఇది యాతనిదే—

రణ—అతనంతటి ధైర్యశాలి యెవఁడు?

ధనం—(పాడును)

ద్విపద॥ త్రిదు మంజీరముల్ చెలఁగి మ్రోగఁగ

పాదు జీవిత మందు నాట్య మాడెదును.

రణ—నే శిక్షించెదను; అతడు శిక్షార్హుఁడయిన యెడలఁ గాని, ఈ జనులు కోపముచే నొంద లెఱుంగక,—అయ్యో, నా అభిజిత్తు! దేవతలచే కటాక్షింపఁ బడిన వాఁడు! దేవతలాతని రక్షించెదరు గాక

సైని—ఏమి జరిగినదో నే గ్రహింపకున్నాను, ప్రభూ!

ధనం—(పాడును)

ద్వి॥ కాచుచుండును రేయికడు శ్రద్ధతోడ

కాచు వానికి గూడ కావలియుండు;

వినుము విస్మయ మని మింట మెరయు తారలును

ఘనభీతి చేతను గడగడ వడకు.

రణ—అదిగో; అడుగుల చప్పుడు వినవచ్చుచున్నది! అభిజిత్తూ? అభిజిత్తూ!

మంత్రి—ఆ వచ్చుచున్న వాఁడతఁడే కావచ్చు.

ధన—(పాడును) ద్విపద॥ పగలు గుండెలు నావి వ్రక్కలై

వ్రక్కలుగ

తెగసంకెలలు వీడి ధరణిపైఁ బడగ

[సంజయుఁడు ప్రవేశము]

రణ—అదే సంజయుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు! అభిజిత్తు రాలేదా?

సంజ—ముక్తధారా జలపాత మతని తీసుకపోయినది. మన వాఁడు లేఁడు.

రణ—ఏమి చెప్పెదవు, కుమారా?

సంజ—కట్ట బంధము తెగఁగొట్టెను.

రణ—ఆఁ వాఁడుఁ దలిచె! అందు మూలమున వాఁడున్ స్వేచ్ఛఁగాంచెను. సంజయా! అతఁడు వెంబడి నిన్ను తీసుకపోయెనా?

సంజ—లేదు! కాని, అతఁ డచ్చటకు పోవునని నే నిశ్చయముగ నెఱుఁగుదును. కాని అందుచే నే నాతనికి ముందుగపోయి చీఁకటిలో వేచి యుంటిని—అంతియే. నన్ను కానీయక వెనుక నుంచి వేసెను.

రణ—తరువాత, తరువాత! విపులముగాఁ జెప్పుము.

సంజ—యంత్ర నిర్మాణమున నొకచోట బలహీనముగ నున్నదని అతఁ డెటులనో తెలిసి కొనెను; అచ్చటనే యంత్రి కరాచము వాఁడు కొట్టెను. ఆపిశాచము తిరిగి యార్తని చేసెను. అప్పుఁడా వాని మృత శరీరమును ముక్తధార, తల్లి యుంబోలె చేతుల పొదివి పట్టి తీసుక పోయెను.

గణే—మా యువరాజా కొఱకు వెతుక వచ్చితిమి. మాకేల వాఁడు కనఁబడఁడా?

నరం—కము గొంటికి నదా, శాశ్వతముగ మీ రాతని వేడుము!

[భక్తులు పాడుచు ప్రవేశము.]

జయ భైరవ జయశంకర
జయ జయ జయ ప్రళయంకర
శంకర శంకర.
జయ సంశయ భేదన
జయ బంధన ఛేదన
జయ సంకట సంహార
శంకర శంకర,
తిమిర హృద్విదారణ
జ్వలదగ్ని నిదారుణ
మరు శ్మశాన సంచర
శంకర శంకర.
వజ్ర ఘోష వాణీ
రుద్ర శూల పాణీ
మృత్యు సింధు సంతర
శంకర శంకర.

సమాప్తము.

పినాకిని ప్రెస్:—అనంతపురం.

14829